

TURINYS

4

IŠ ARTI

Nuo Prancūzijos iki
Kosovo

16

AKTUALIJOS

Pagerbtas ir išlydėtas
Lietuvoje miręs Belgijos
karys

17

Išminavimo koalicijai –
dveji

18

Geriausios įmanomos
sąlygos sąjungininkams

20

Choras „Aidas“: 70
dainuojančių metų

24

FOTOREPORTAŽAS

Kariūnų „krikštynos“

30

KARIO AKIRATYJE

Latviai už geležinės
uždangos. I dalis

42

VALIA PRIEŠINTIS

Merkinės mūšiui – 80

56

KARO ISTORIJA LINKSMAI

Karinė diplomatija

Gerbiamieji KARIO skaitytojai,

grėsmių kontekste prasidėję 2025-ieji panašiam ir baigiasi: esame hibridinių išpuolių taikiklyje, rusijos karas Ukrainoje toli gražu nealsuoja ilgalaikės bei tvirtos taikos perspektyva, nauji strateginiai lūžiai pasaulinėje saugumo sistemoje taip pat nežada ilgalaikio stabilumo, ypač jei projektuojant taiką jau minėtoje Ukrainoje bus bent iš dalies ar, ginkdie, patenkinti visi nusi-
kalstamos kremliaus gaujos reikalavimai.

Išorinių pavojų bei nestabilumo laikais atsilaikyti, kaip rodo istorija, padeda stoviškas ir sunkiai išklabinamas vidinis sutelktumas. Bet, deja, juo pasigirti taip pat negalime. Ir, atrodo, kad nesame itin linkę mokytis iš neapsakoma kaina apmokėtų Ukrainos pamokų. Ne tik tų, kurios jau nuo 2014 m. nuolatos žymimos ukrainiečių krauju, bet ir ankstesniųjų, nulemtų tuometinio Ukrainos žmonių susiskaldymo, atvėrusio duris ir „mandagiesiems žaliesiems žmogeliukams“ Kryme, ir „separatistams“ Donbase, ir 2022-ųjų vasario 24-osios invazijai.

Visai nebetoli 2026-ųjų sausis – 35-osios apgintos laisvės metinės. Visiems – ir tų įvykių dalyviams bei liudininkams, ir tiems, kurie gimė bei užaugo būtent toje apgintos laisvės šalyje, – dar viena proga stabtelėti ir kritiškai susimąstyti, ar ne pernelyg lengvabūdiškai elgiamės, kai vienas karo nusikaltėlis su jam būdinga chuligano maniera jau grasina Europai ginklais.

Pagarbiai
Darius Varanavičius,
vyriausiasis redaktorius

REDAKCIJA

- vyr. redaktorius
Darius Varanavičius,
Darius.Varanavicius@mil.lt
tel. +370 5 210 3897
- redaktorius Dalius Žygelis,
Dalius.Zygelis@mil.lt
tel. +370 5 273 5744
- korespondentai:
Ilona Skujaitė, tel. +370 5 210 3895,
Žydrė Švobienė, tel. +370 5 278 5285,
Augustė Janutaitė, tel. +370 5 264 8573,
Darius Sutkus, tel. +370 5 210 3896,
Lukas Yla, tel. +370 7 068 0270
- dizainerė Aistė Lapinskaitė,
tel. +370 5 210 3896
- administratorė Aušra Narsutyte,
tel. +370 5 210 3895
- archyvo tvarkytojas
Valdas Balciukevičius,
tel. +370 5 210 3895

Adresas

- Totorių g. 25, LT-01121 Vilnius
- Norintiems užsisakyti
šį žurnalą kreiptis:
tel.: +370 5 210 3895,
+370 5 210 3897
arba el. paštu
Ausra.Narsutyte@mil.lt

I viršelyje – Auksutės Ramanauskaitės-
Skokauskienės asmeninio archyvo nuotr.

IV viršelyje – Lietuvos ypatingojo
archyvo fondų nuotr.

- Leidėja – Krašto apsaugos ministerija
- Redakcijos nuomonė nebūtinai
sutampa su autorių nuomone
- Nuotraukos, rankraščiai
negrąžinami ir nerenzuojami
- Tiražas 2 700 egz. (lietuvių k.);
300 egz. (anglų k.)
- Spausdino Lietuvos kariuomenės
Karo kartografinis centras,
Muitinės g. 4, Domeikava,
LT-54359 Kauno r.
- ISSN 2029-5669
- Užs. GL-709

Prisidėk prie
bendrų tikslų!

**BROLIAI
AITVARAI**

€ Skirk 1,2%   Įsigyk Brolių Aitvarų atributikos

BroliaiAitvarai.lt

NUO PRANC IKI KOSOV

ŪZIJOS

ILONA SKUJAITĖ

O Nors šiuo metu Lietuvos kariuomenės prioritetas – gynybinių pajėgumų plėtra ir stiprinimas, rudens pabaigoje vyko kelerios išskirtinės pratybos užsienyje, kuriose dalyvavo mūsų lakūnai ir išminuotojai su tarnybiniais šunimis, o po gana ilgos pertraukos į misiją Kosove vėl išvyko Lietuvos karių būrys.

Prancūzijoje – taktinės užduotys šunims

Pulkininko Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono (PJVIB) išminuotojai su tarnybiniais šunimis porą savaitių praleido

Prancūzijoje, kur sėmėsi patirties pratybose „Dog Fighter 2025“ – šunys buvo visiškai integruoti į pėstininkų užduotis ir kartu vykdė taktinius veiksmus. Pirmą kartą surengtuose bendruose taktinio lygmens kinologų ir pėstininkų mokymuose „Dog Fighter 2025“ dalyvavo kinologai iš aštuonių valstybių: Belgijos, Danijos, Ispanijos, Italijos, Jungtinės Karalystės, Lietuvos, Prancūzijos ir Rumunijos. Lietuvių ir prancūzų kinologų bendradarbiavimas užsimezgė po 2024 m. Paryžiaus vasaros olimpinių žaidynių, kai įvairių šalių kariai ir pareigūnai su tarnybiniais šunimis vykdė sprogstamųjų medžiagų paiešką ir padėjo užtikrinti saugumą žaidynių metu.

PJVIB Sprogmenų paieškos ir neutralizavimo su šunimis skyriaus vado vyr. srž. Vyganto Kazlovo teigimu, tokių pratybų iki šiol dar nėra buvę, todėl tai visiškai nauja patirtis įvairių šalių kinologams ir prancūzų pėstininkams. Anot vyresniojo seržanto, gerokai nustebino, kad tarnybiniai šunys gali tiek daug nuveikti, o žmogui tereikia užtikrinti keturkojų saugumą.

Kinologai su savo tarnybiniais šunimis kartu su pėstininkais judėjo, atliko sprogstamųjų medžiagų paiešką transporto priemonėse, kelio ruožuose, patalpose, virvėmis persikėlė nuo vieno objekto ant kito, leidosi nuo jų, skrido sraigtasparniu, šturmavo skirtingus objektus. Taip pat šunys ir kinologai išbandė kliūčių ruožą su daugybe aukštyn ir žemyn einančių, stipriai siaurėjančių ir netikėtai vėl praplatėjančių tunelių.

Nauja patirtis ir šunims, ir kinologams

Į pratybas „Dog Fighter 2025“ Prancūzijoje vyko trys PJVIB išminuotojai ir du tarnybiniai šunys (vyr. srž. Vygantas Kazlovas, gr. Živilė Braukienė su Karma ir srž. Raimundas Brazijus su Kaira).

Pratybas sudarė dvi fazės – mokymo ir aktyvioji. Iš pradžių sprogmenų paieškos šunys buvo supažindinti su Prancūzijoje dažniausiai naudojamomis sprogstamosiomis medžiagomis, ieškojo jų įvairiose miesto vietose, o patruliavimo ir atakos šunys treniravosi

sulaikyti pažeidėjus, patruliavo ir padėjo malšinti riaušes. „Sprogstamųjų medžiagų paieška mūsų šunims yra įprasta veikla, nes Lietuvoje jie daugiausiai tuo ir užsiima, tačiau dalyvauti puolamosiose operacijose buvo visiškai nauja patirtis. Sužinojome daug naudingų dalykų, pavyzdžiui, kurioje vietoje ir kaip šturmo metu turi judėti kinologas su šunimi veikdamas pėstininkų skyriuje, – įspūdišiais dalijosi vyr. srž. V. Kazlovas. – Taip pat pirmą kartą teko matyti, kaip šuo talkina užminuojant pastatą, automobilį ar kitą objektą – jis nuneša sprogmenį, dažniausiai įdėtą į nedidelį lagaminėlį, ir padeda jį nurodytoje vietoje. Mus išmokė, kaip paruošti šunį tokiai operacijai ir per saugų atstumą parodyti jam, kur padėti sprogstamąjį užtaisą.“

Pasak PJVIB kinologo, tarptautinėse pratybose Prancūzijoje jie taip pat išbandė, kaip lazeriu nukreipti šunį, kad šis nubėgtų į tam tikrą vietą, surastų „teroristą“ ir jį sulaukytų. „Lietuvoje lazerį naudojame šunims ieškant sprogmenų, o ten ši priemonė buvo išbandyta sulaikymo operacijose, – pasakojo vyr. srž. V. Kazlovas. – Kita naujovė buvo smūginiai antsnukai, kuriuos dėvintys šunys trenkdavosi į „blogą žmogų“, parversdavo jį ant žemės ir taip sulaukydavo.“

Prieš aktyviają pratybų fazę vyko kovinis šaudymas. Šioje treniruotėje

Nauji išbandymai inžinierių šunims – persikėlimas virvėmis ir šturmas.

Per pratybas Prancūzijoje tarnybiniai šunys įrodė, kad tam tikrose taktinėse situacijose jie gali būti itin efektyvūs karių pagalbininkai.

dalyvavo ir šunys – keturkojai, kaip ir žmonės, dėvėjo apsaugos priemones – specialius šalmsus, akinius, neperšaukiamas liemenes – ir po visą sektorių judėjo greta karių.

Prancūzijoje lietuviai visą laiką dirbo mišrioje grupėse kartu su kitais užsieniečiais, o jiems vadovavo prancūzai. Kaip sakė PJVIB atstovas, nors visi kalbėjo skirtingomis kalbomis, bet susišnekėjo bendra kinologų kalba. Beje, lietuviams padarė įspūdį, kad pratybose buvo itin rūpinamasi šunimis – gyvūnai vilkėjo ne tik specialią aprangą, bet pratybų metu veikė ir jiems skirtas medicinos punktas, jame visą laiką budėjo veterinarai.

Šturmas kartu su šunimis

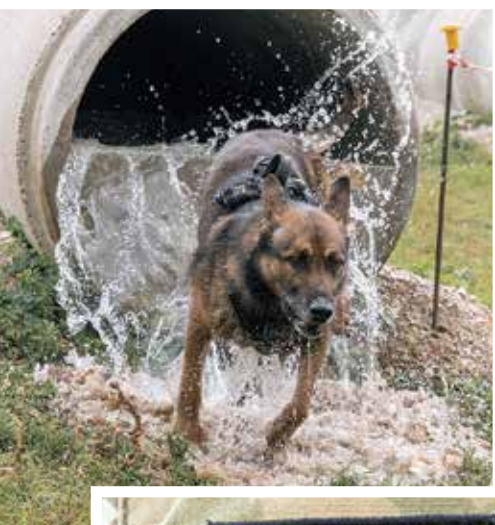
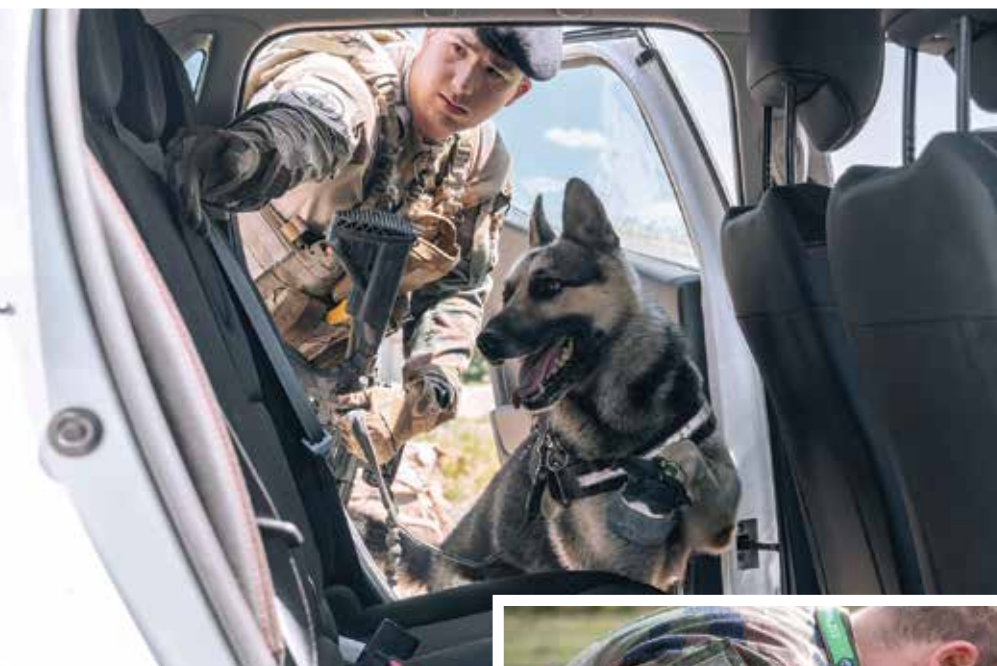
Viena įdomiausių pratybų „Dog Fighter 2025“ uždavioji inžinieriams ir jų keturkojams tarnybos draugams buvo pastatų šturmas. Kaip pasakojo PJVIB Sprogmenų paieškos ir neutralizavimo su šunimis skyriaus vadas, viskas buvo vykdoma etapais: „Iš pradžių priartėjome prie objekto, girdėdami šūvių aidą – buvo svarbu, kad šuo nebijotų šio garso. Paskui šaudydami kartu su šunimi judėjome pastato link, o patekę į vidų vykdėme patalpų valymo operaciją – kiekvieną jų atidžiai patikrinome, ar ten nėra teroristų. Paskutinis etapas – aptikto

priešo nukenkšminimas. Iš pradžių į patalpą įmesdavome garsinę granatą, o tada įleisdavome šunį, šis kovojo su agresoriumi, kol paskui jį įbėgęs karys priešą neutralizuodavo. Šturmo

operacijose dalyvaudavo pėstininkų skyrius su vienu tarnybiniu šunimi.“

Prancūzijoje inžinieriams ir jų šunims taip pat teko nemažai pakyboti ant virvių kartu įveikiant kliūtis. Ir jei

„Dog Fighter 2025“ pratybų dalyviai iš Lietuvos buvo gerokai nustebę, kad tarnybiniai šunys gali tiek daug nuveikti, o žmogui tereikia užtikrinti keturkojų saugumą.

nusileidimas nuo pastatų PJVIB dvikojams ir keturkojams kariams buvo įprasta užduotis, tai persikėlimas virvėmis tarp medžių ir konteinerių (taip kūrybiškai sugalvota imituoti kalnų tarpeklis) buvo naujovė.

Kaip pasakojo vyr. srž. V. Kazlovas, pratybų aktyviosios fazės metu poligone lietuviai buvo priskirti veikti kartu su Prancūzijos legiono kariais. Jie visi vėl atliko tas pačias užduotis, tik veiksmas vyko daug intensyviau – baigiamasis etapas tęsėsi be pertraukų maždaug pusantros paros. „Šunys patruliavo ir turėjo surasti paslėptus sprogmenis. Keturkojai

rado absoliučiai viską, nes žmonės ieško akimis, o šunys – uosle, – pasakojo PJVIB kinologas. – Taip pat buvo rodoma, kaip šunys naudojami riaušių metu: pravėrus pareigūnų skydų sieną išleistas šuo puldavo ir nugriaudavo aktyviausią veikėją, jį pareigūnai įsitempdavo į vidų, o siena veikia užsiverdavo.“

Kaip pasakojo PJVIB kinologas, darbas su šunimis šturmuojant pastatus, užminuojant ir malšinant riaušes paliko labai gerą įspūdį tiek lietuviams, tiek Prancūzijos legiono kariams, nes su keturkojais užduotis vykdyti daug

paprastiau ir lengviau. „Šuo geriau orientuojasi aplinkoje ir greičiau sulauko priešą. Patruliuojant užuodžia kvapą iš gerokai toliau ir tai padeda išvengti improvizuotų sprogstamųjų užtaisų, – aiškino vyr. srž. V. Kazlovas. – Kadangi esu inžinierius ir atlikti pėstininkų užduotis tenka retai, man didžiausią įspūdį paliko pastatų šturmas su tarnybiniu šunimi ir keturkojų panaudojimas užminuojant objektus.“

Pratybos „Dog Fighter 2025“ vyko ypatingame Prancūzijos kariuomenės padalinyje – 132-ajame kinologų pėstininkų pulke, turinčiame apie 400 šunų. Iškilnių atidarymo rikiuotėje stovėjo ir kariai, ir jų keturkojai kolegog.

PRANCŪZIJOS KARIUOMENĖS 132-ASIS KINOLOGŲ PĖSTININKŲ PULKAS

Tai elitinis ir unikalus Prancūzijos kariuomenės pėstininkų dalinys, kurio pagrindinė specializacija yra karinių šunų ir kinologų rengimas bei naudojimas. Jis yra laikomas didžiausiu karinės kinologijos centru Europoje.

- Vieta – Siuipas (pranc. *Suippes*), Marnos departamentas, Prancūzija.
- Dydis – maždaug 605 kariai ir apie 400–500 šunų (skaičiai skiriasi priklausomai nuo metų).
- Devizas – „Vienas prieš aštuonis.“

PULKO PASKIRTIS

Ruošti neatsiejamą žmogaus ir šuns tandemą, kuris teiktų specializuotą paramą kitiems pėstininkų ir specialiųjų pajėgų daliniams tiek Prancūzijoje, tiek dalyvaujant operacijose užsienyje.

Pagrindinės funkcijos:

1. Aptikimas ir paieška:

- sprogmenų ir amunicijos paieška (itin aktualu užsienio operacijose, pvz., Malyje);
- ginklų ir narkotikų paieška;
- operatyvinė pastatų ir miesto kompleksų patikra.

2. Kovinė parama ir saugumas:

- priešininkų aptikimas ir neutralizavimas; šuo naudojamas kaip sulaikymo ir puolimo priemonė, siekiant greitai neutralizuoti agresorius pastatų šturmo ar reidų metu;
- saugumo ir apsaugos užtikrinimas ypač jautriuose objektuose;
- palaikymas išlaipinant karius ir vykdant žvalgybos misijas.

3. Kinologijos plėtra:

- nuolatinis Prancūzijos kariuomenės šunų resursų lygio kėlimas;
- kinologijos vadovėlių ir reglamentų rengimas bei nuolatinis eksperimentavimas ir inovacijų diegimas karinėje kinologijoje;
- pulkas kasmet įsigyja naujų šunų ir aprūpina jais ne tik visas Prancūzijos kariuomenės dalis, bet ir ministerijas, užsienio šalis.

Pratybose „*European Spartan Exercise*“ šiemet dalyvavo penkios šalys: Bulgarija, Graikija, Italija, Ispanija ir Lietuva.

Išskirtinės *Spartan* bendruomenės pratybos

Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų (KOP) Aviacijos bazės (AB) lakūnai dalyvavo vienintelėse būtent karinio transporto orlaivio C-27J *Spartan* įguloms skirtose pratybose „*European Spartan Exercise*“. Jas Bezmero oro bazėje Bulgarijoje rugsėjo–spalio mėnesiais organizavo Europos gynybos agentūra (EGA). Pratybų tikslas – suvienodinti orlaivių *Spartan* kovinio panaudojimo ir techninės priežiūros procedūras, šitaip stiprinant sąjungininkų sąveiką ir didinant bendrą Europos oro pajėgų pasirengimą veikti kartu.

Kasmetinės skraidymo pratybos yra dalis EGA vykdomo specialaus C-27J *Spartan* projekto, kuriame dalyvauja šešios šiuos orlaivius eksploatuojančios šalys – Bulgarija, Graikija, Italija, Lietuva, Slovakija ir Rumunija. Šios pratybos padeda kurti ir plėtoti bendrus projektus operacijų, mokymo, logistikos, įsigijimų, skrydžio tinkamumo bei bendro Europos dangaus oro eismo valdymo ir modernizavimo tyrimų (angl. *Single European Sky ATM Research, SESAR*) srityse, sie-

teigė pratybų vadovas, Bulgarijos kariuomenės plk. Lazarinas Lazaro.

Per dvių savaitių trukmės pratybas buvo įvykdytos 27 mokomosios operacijos, o Lietuvos kariuomenės KOP *Spartan* įgula įgijo daug praktinės patirties ir įgūdžių, kurių ugdyti mūsų šalyje nėra sąlygų. KOP AB Transporto lėktuvų eskadrilės A grandies vadas mjr. Liudas Pėstininkas pasakojo, kad prieš pratybas Bulgarijoje *Spartan* įgula ruošėsi būdama Lietuvoje, nes reikėjo įsigilinti į dokumentus, reglamentuojančius lėktuvų skrydžius per pratybas. Juose buvo nurodyti tokie svarbūs dalykai kaip Bulgarijos oro erdvės naudojimo taisyklės ir numatyti ribojimai, aerodromų vietos ir veikimo zonos, radijo ryšio procedūros, specialūs pratybų šaukiniai, kodai ir dažniai, su skrydžių saugumu susijusi informacija, reikalavimai įguloms ir pan.

kiant užtikrinti aukštą sąveikos lygį bei ekonomiškus eksploataavimo ir priežiūros modelius. Pratybose „European Spartan Exercise“ šiemet dalyvavo penkios šalys: Bulgarija, Graikija, Italija ir Lietuva su orlaiviais *Spartan*, o Ispanija – su lėktuvu C-295 Casa.

Kadangi transporto orlaivis C-27J *Spartan* yra skirtas vykdyti taikos palaikymo misijas ir humanitarines operacijas, svarbi pratybų dalis buvo apmokyti įgulas atlikti skrydžius mažame aukštyje veikiant pagal skirtingus taktinius scenarijus, reaguoti į

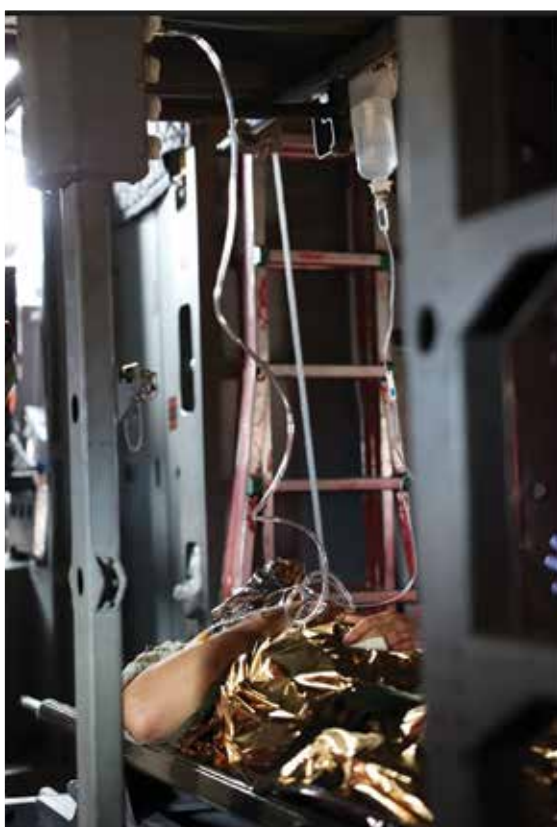
nuolatos kintančias aplinkybes, treniuotis su kitų šalių pajėgomis, vykdyti medicininę evakuaciją. Mokymams buvo pasirinkti keli Bulgarijos aerodromai, kuriuose įgulos turėjo atlikti taktinius tūpimus ne itin patogiose vietose, parašutais nuleisti krovinius ir žmones, o kilimui ir tūpimui buvo naudojami grubaus paviršiaus ar trumpi takai. „Pagrindinis pratybų tikslas – surinkti į vieną vietą visus, eksploatuojančius šio tipo orlaivius, kad pilotai, inžinieriai ir technikai dirbdami kartu pasidalytų patirtimi“, –

Ekstremalus skrydžiai arti kalnų

Kaip pasakojo *Spartan* įgulos vadas mjr. L. Pėstininkas, tokio pobūdžio pratybos, kokios šiemet vyko Bulgarijoje, visuomet būna labai intensyvios, o atlikti skrydžius reikėjo laikantis labai griežtų laiko limitų: „Kiekvieną rytą gaudavome skirtingas užduotis, o pratybų aplinka buvo labai dinamiška: organizatoriai, atsižvelgdami į numatytas užduotis, užsakydavo oro erdves, tačiau viskas priklausė ir

Kartu su Lietuvos karo lakūnais Bulgarijoje treniravosi ir karo medikai, pastarieji vykdė medicininę evakuaciją.

nuo oro sąlygų, o šios gana dažnai kito. Geras matomumas buvo ypač reikalingas, kai užduotis reikėjo atlikti kartu su naikintuvų palyda prieš oro gynybai slopinti (angl. *Suppression of Enemy Air Defenses, SEAD*), kad mes galėtume veikti numatytame rajone. “

Lėktuvų *Spartan* įguloms teko atlikti

tada bandai viską atlikti, kad tilptum į labai griežtus laiko „langus“ ir lėktuvai „neužliptų“ vienas ant kito.“

Per pratybas Bulgarijoje tūpti ir kilti *Spartan* lakūnams teko gana sudėtingomis sąlygomis – nedideliuose aerodromuose ant trumpų takų, o žmones ir krovinius desantuoti į nedideles

įvairias užduotis: žvalgyti vietovę, desantuoti karius ir krovinius, vykdyti evakuacijos operacijas. Šiose pratybose kartu su Lietuvos KOP aviatoriais treniravosi ir karo medikai. Jie iš mūšio lauko paimdavo sužeistuosius, bendradarbiaudami su juos saugodavusiais kariais.

Pasak mjr. L. Pėstininko, prieš vykdant kiekvieną užduotį reikėjo viską labai kruopščiai apgalvoti ir suplanuoti: „Įvertinęs, ką reikia padaryti, kokią paramą gauni ir kokios užduotys paskirtos kitiems dalyviams, pirmiausia peržiūri žemėlapij ir pasiruoši planą, išanalizuoji grėsmes pagal žvalgybos pateiktą informaciją, o

aiškštes. „Buvo sukurta tokia, sakyčiau, kovinė aplinka. Kadangi buvo imituojamos priešų pajėgos, skristi tiesia linija iš taško A į tašką B nebuvo įmanoma, nuolat reikėdavo daryti 2–3 km lankus arba įvertinus, kokiais ginklais šaudo priešas, pavojingas vietas „peršokti“. Pvz., jei jų užtaisai skrenda iki 3 km aukščio, tuomet lėktuvas pakyla iki 5 km ir saugiai praskrenda. Pasitaikė situacijų, kai saugu nusileisti ir paimti laukiančius žmones buvo galima tik per labai trumpą laiko tarpą, pvz., 10 min., su kilimu ir tūpimu – vos 8 min., todėl suktis ir dingti iš ten reikėjo labai greitai. Be to, teko nuolat labai atidžiai sekti, ką veikia priešai, pagal gautus žvalgybos duomenis įvertinti, per kiek laiko jie atsidurs vienoje ar kitoje vietoje, o tada, kol jų nėra, skristi atlikti savo užduočių. Nuolat naudojome kodus, kurie buvo aptarti prieš pratybas, kad atskirtume savo pajėgus nuo priešiškių“, – pasakojo *Spartan* lakūnas.

Skraidant lakūnams visuomet reikėjo įvertinti rizikos lygį ir tik įgulovadas kiekvieną kartą galėjo priimti sprendimą – tūpti ar ne. „Dalyvaujant tokiose pratybose esame iš

anksto aptarę procedūras, pvz., ką darysime, jei mus apšaudys, koku atveju imsime žmones, o koku – nebe. Su remiančiomis pajėgomis taip pat sutardavome veiksmus numatytoms ir neplanuotoms situacijoms“, – pasakojo mjr. L. Pėstininkas. Pasak lakūno, pratybos Bulgarijoje buvo labai naudingos dar ir dėl to, kad teko daug skraidyti žemai, maždaug 150 m aukštyje, šalia kalnų. Tai buvo labai gera patirtis lygumų pilotams iš Lietuvos ne tik dėl reljefo ypatumų, bet ir meteorologinių sąlygų, nes ten oro masės juda visiškai kitaip.

Kadangi „European Spartan Exercise“ – tarptautinės pratybos, buvo itin naudinga pasidalyti patirtimi su kolegomis iš kitų šalių. „Gerų pamokų gavo ir labiau patyrę lakūnai, ir jaunesni, o tarp užsienio kolegų jautėmės labai gerai, nes planuodami užduotis visada turėdavome planą A, B, o kartais netgi C. Be to, patys mokame pilotuoti lėktuvus – jeigu dingtų elektra, užstrigtų kompiuteriai, monitoriai užgestų, mes vis tiek skristume naudodamiesi popieriniais žemėlapiais, o jų, kaip pastebėjome, daug kas šiais laikais net nebenaudoja ir pasitiki vien

technologijomis. Mes manome, kad viskas yra labai gerai, kai jos veikia, bet jei iškiltų koks nors trukdis, tuomet irgi reikia būti pasiruošusiems. Lietuvos KOP lakūnai vis dar turi tvirtus pilotavimo įgūdžius, kuriuos, kaip aš kartais pastebiu, daug kas jau yra praradę, pasikliaudami vien technologijomis“, – akcentavo mjr. L. Pėstininkas.

Išskirtinis pratybų akcentas – tūpimas ant trumpų takų ir labai griežti laiko limitai užduotims atlikti.

Lietuvos karių būrys Kosove

Šiomet po gana ilgos pertraukos į NATO vadovojamą tarptautinę operaciją Kosove (KFOR) išvyko Lietuvos kariuomenės karių būrys, šįkart iš Kunigaikščio Vaidoto pėstininkų bataliono. Išlydėtuovės įvyko spalio 17 dieną. Lietuvos pėstininkų būrys yra integruotas į Vokietijos kontingentą ir pusę metų vykdys įvairias užduotis, siekdamas užtikrinti saugumą bei stabilumą regione. Tai pirmasis mūsų šalies kariuomenės karių būrys, vykstantis į misiją Lietuvos Respublikos Seimui šių metų gegužės mėnesį pritarus siūlymui didinti nuo 5 iki 60 Lietuvos karių skaičių operacijoje KFOR. Kosovo sostinėje Prištinoje veikiančiame NATO operacijos šabe iki šiol tarnavo vienas Lietuvos karys.

KFOR yra NATO vadovaujama tarptautinė saugumo pajėgų operacija, pradėta 1999 m. po Kosovo karo, siekiant užtikrinti taiką, saugumą ir stabilumą regione. Jos tikslas – sukurti saugią aplinką Kosovo gyventojams, mažinti konflikto riziką bei apsaugoti civilius nuo smurto ir kitų grėsmių. KFOR taip pat skatina taikų bendradarbiavimą tarp skirtingų etninių gru-

pių ir prisideda prie ilgalaikio regiono stabilumo kūrimo. Be to, KFOR teikia humanitarinę pagalbą civiliams gyventojams, dalyvauja infrastruktūros atstatymo projektuose ir reagavimo į krizes veikloje. Ši operacija yra svarbi Europos saugumo architektūros dalis, prisidedanti prie Balkanų regiono stabilumo ir taikos užtikrinimo.

Šiuo metu KFOR sudaro apie 4 700 karių iš daugiau nei 30 šalių. Lietuvos karių dalyvavimas šioje misijoje, integruojantis į Vokietijos kontingentą, yra reikšmingas Lietuvos indėlis į

NATO kolektyvinės gynybos užtikrinimą bei tarptautinį saugumą.

Lietuvos kariai veikia KFOR Regioninės Rytų vadavietės (angl. *Regional Command-East, RC-E*) atsakomybės rajone. Vadavietės štabas įsikūręs stovykloje „Bondsteel“ netoli Ferizajaus, pietryčių Kosovo dalyje. Ši vadavietė koordinuoja saugumo užtikrinimą regione ir atlieka svarbų vaidmenį palaikant ilgalaikę taiką bei stabilumą.

Kaip žurnalą KARYS informavo Vokietijos kariuomenės kontingento, priskirto Kosovo pajėgoms, viešųjų ry-

Lietuvos kariai kartu su savo kolegomis iš Vokietijos patruliuoja išilgai administracinės demarkacijos linijos tarp Kosovo ir Serbijos.

šių atstovė, atvykę į Kosovą Lietuvos kariai iškart pajuto vietinių gyventojų palankumą – pakeliui į bazę su kariais jie dažniausiai sveikinosi draugiškai šypsodamiesi.

Lietuvos būrys priskirtas Vokietijos kariuomenės 232-ojo kalnų pėstininkų bataliono 5-ajai sunkiajai kuopai. Kaip pasakojo Lietuvos būrio karys, santykiai su kolegomis iš Vokietijos yra labai šilti ir malonūs: „Jie priėmė mus į savo didelę šeimą tarsi savus, mes čia jaučiamės kaip namuose.“

Lietuviai įsikūrė bazėje „Camp Bondsteel“, esančioje šalies pietryčiuose. Šioje bazėje yra „Vokiečių miestelis“ (angl. „German Town“) sektorius, kuriame kartu apgyvendinti ir Vokietijos, ir Lietuvos kariai. Gyvenimo sąlygos ten puikios, jie gyvena konteinerių stovykloje, turinčioje visus patogumus, parduotuves ir poilsio erdves.

Lietuvos kariai kartu su savo kolegomis iš Vokietijos patrulinuoja išilgai administracinės demarkacijos linijos (angl. *Administrative Boundary Line, ABL*) tarp Kosovo ir Serbijos – žvalgo maršrutus, įsirengia stebėjimo postus ir iš jų stebi objektus. Su vietiniais kariais tenka bendrauti tik patruliuojant. ■

VOKIETIJOS KONTINGENTAS KOSOVE

Tarptautinės operacijos svarba:

- *KFOR* misija NATO pajėgose yra ilgiausiai trunkanti Vokietijos ginkluotųjų pajėgų dislokacija užsienyje;
- saugumas Balkanuose yra svarbus veiksnys siekiant užtikrinti stabilumą visoje Europoje, todėl būtina išlaikyti įsitraukimą į šiuos procesus;
- *KFOR* ir toliau lieka gyvybiškai svarbus veiksnys, saugantis Kosovo gyventojus ir stabilizuojantis situaciją šalyje;
- NATO nuo 1999 m. yra įsipareigojusi stabilizuoti Vakarų Balkanus ir toliau tai darys. Vokietijos ginkluotosios pajėgos 25 m. buvo nuoseklus ir patikimas partneris, o dabar prisiima didesnę atsakomybę.

Misijos teisinis pagrindas:

- tarptautinės teisės pagrindas kariniam ir civiliniam buvimui išlieka Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1244 (99), priimta 1999 m. birželio 10 dieną;
- Tarptautinių saugumo pajėgų Kosove (*KFOR*) ir Jugoslavijos Federacinės Respublikos (dabar – Serbijos Respublikos) vyriausybių Karinis-techninis susitarimas, pasirašytas 1999 m. birželio 9 dieną;
- NATO operacinis sprendimas, priimtas 1999 m. sausio 30 d., taip pat NATO viršūnių susitikimų sprendimai, naujausias sprendimas dėl Kosovo pajėgų, priimtas per NATO viršūnių susitikimą Briuselyje 2018 m. liepos 11–12 dienomis.

Pagrindinės užduotys ir operacijos rajonas:

- operacijos rajonas apima visą Kosovą;
- *KFOR* užtikrina judėjimo laisvę (angl. *Freedom of Movement, FOM*) ir saugią aplinką (angl. *Safe and Secure Environment, SASE*);
- Vokietijos *KFOR* kontingentas, kuriam šiuo metu vadovauja plk. Lutzas Dietrichas Mülleris, yra dislokuotas Kosovo sostinėje Prištinoje netoli Ferizajaus ir Novo Selo.

Pajėgų užduotys:

- Vokietijos kariai tarnauja *KFOR* štabe;
- atlieka žvalgybą;
- Nacionalinis paramos elementas (angl. *National Support Element, NSE*) aprūpina Vokietijos kontingento kuopą, kurią sudaro maždaug 220 karių (jie savo tarnybą radė 2024 m. balandį), šiuo metu tai – Vokietijos kariuomenės 232-ojo kalnų pėstininkų bataliono 5-oji kuopa, jos ketvirtasis būrys sudarytas iš Lietuvos karių.

Vokietijos kariuomenės inf.

Pagerbtas ir išlydėtas Lietuvoje miręs Belgijos karys

Gruodžio 3 d. Vilniuje vyko atsisveikinimo su Lietuvoje mirusiu Belgijos kariu Danfo Van Der Veldenu ceremonija. Jis tarnavo NATO daugianacionalinėje kovinėje grupėje, dislokuotoje Rukloje. Ceremonijoje dalyvavo Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda, Ministrė Pirmininkė Inga Ruginienė, Seimo Pirmininkas Juozas

Olekas, krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas, Lietuvos kariuomenės vadas gen. Raimundas Vaikšnoras ir kiti oficialūs įvairių šalių atstovai.

„Belgijos kariai Lietuvoje daugelį metų yra mūsų artimi partneriai ir sąjungininkai. Jie kartu su mūsų pajėgomis stiprina NATO rytinį flangą ir prisideda prie viso regiono saugu-

mo, todėl Danfo netektis atsiliepia ir Lietuvai, lietuvių karių bendruomenei, su kuria jis kartu treniravosi ir tarnavo mūsų visų saugumui. Lietuva kartu liūdi ir kartu pagerbia Danfo atminimą. Jo tarnyba ir atsidavimas niekada nebus pamiršti“, – teigė krašto apsaugos ministras R. Kaunas.

Tarptautiniame Kauno oro uoste Belgijos kontingento, NATO daugianacionalinės kovinės grupės Lietuvoje ir Pėstininkų brigados „Geležinis Vilkas“ būriai išlydėdami mirusį karį suformavo vadinamąjį garbės koridorių.

Lapkričio 29 d. Belgijos karys buvo sunkiai sužeistas šaudymo pratybų metu. Pabradės poligone suteikus pirmąją pagalbą nukentėjusysis skubiai transportuotas į Santaros klinikas, dėl jo gyvybės visą parą kovojo Lietuvos medikai, tačiau dėl ypatingai sunkių ir daugybinių kūno sužalojimų karys neišgyveno.

Lietuvos kariuomenės inf.
Št. srž. A. Čemerkos nuotr.

Išminavimo koalicijai – dveji

Podolės Kamenece – pagrindinėje Ukrainos inžinierių mokymo tvirtovėje – įvyko 17-asis Lietuvos ir Islandijos vadovaujamos Išminavimo koalicijos susitikimas, jame dalyvavo 38 atstovai iš 13 šalių ir 4 partnerinių organizacijų. Per dvejus metus nuo pirmų žingsnių 2023 m. lapkritį Išminavimo koalicija išaugo į reikšmingą tarptautinę platformą, teikiančią pagalbą Ukrainai humanitarinio ir karinio išminavimo srityse.

„Prieš kelias dienas grįžau iš Ukrainos, kur turėjau galimybę susitikti su prezidento ir premjero komandomis. Akivaizdu, kad Išminavimo koalicijos projektas, kaip ir kiti paramos Ukrainai būdai, yra nepaprastai sėkmingas ir vaidina svarbų vaidmenį, kiek įmanoma, likviduojant karo padarinius vis dar kariaujančioje šalyje. Tai iniciatyva, kuria galime didžiuotis“, – sakė krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas. Ukraina išlieka labiausiai minomis

užteršta šalimi pasaulyje – trečdalis jos teritorijos vis dar nusėta minomis ir nesprogusiais sprogmenimis. Šie mirtini pavojai kelia grėsmę civiliams, stabdo gyvybiškai svarbios infrastruktūros atstatymą ir neleidžia ūkininkams grįžti į kai kurias derlingiausias Europos žemes. Šiuo metu Ukrainai būtina išminuoti fronto zonas, kad būtų galima tęsti kontrataką, bei išvalyti žemės ūkio paskirties žemes, miškus, upes ir pramoninę infrastruktūrą.

Išminavimo koaliciją sudaro 23 šalys, 5 stebėtojai ir 12 partnerių. Jai vadovauja Lietuvos krašto apsaugos ministerija ir Islandijos užsienio reikalų ministerija. Centrinė projektų valdymo agentūra yra atsakinga už įrangos pirkimą, finansų administravimą ir tiekimą į Ukrainą.

Koalicijos nariai patvirtino ilgalaikį planą *ROADMAP 2024–2034*, kuriuo siekiama sukurti modernius, NATO standartus atitinkančius savarankiškus humanitarinio bei kovinio išminavimo ir inžinerijos vienetus.

Iki 2025 m. pabaigos planuojama suformuoti pradinius pajėgumus – 8 apmokytus ir aprūpintus šiuolaikine

įranga batalionus, užtikrinant, kad daugiau kaip 450 komandų gebės vykdyti išminavimo užduotis sudėtingomis kovos sąlygomis. Be to, jau apmokyta beveik 4 000 specialistų su Europos Sąjungos karinės pagalbos misijos Ukrainoje, Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) „*Tetra Tech*“, Kanados „*Mriya Aid*“ ir Ispanijos parama.

Aštuonios koalicijos šalys ir partneriai – Vokietija, Lietuva, Danija, Slovakija, Suomija, Islandija, „*Tetra Tech*“ JAV, Jungtinių Tautų projektų biuras (finansuojamas Nyderlandų) ir „*Mriya Aid*“ (Kanada) – perdavė įrangos už daugiau nei 408 mln. eurų. Be to, Lietuva, Švedija, Vokietija, Islandija, Airija ir Danija finansavo įvairios įrangos įsigijimą už daugiau nei 111 mln. eurų.

Lietuvos indėlis yra vienas iš reikšmingiausių – mūsų šalis perdavė įrangos už 87 mln. eurų ir skyrė 47 mln. eurų į koalicijos fondą įrangos pirkimams.

Išminavimo koalicija veikia efektyviai, rėmėjų dėka į Ukrainą jau pristatyta tūkstančiai įrangos vienetų, transporto priemonių ir minų šalinimo sistemų – įrankių, kurie padės išgelbėti tūkstančius gyvybių ir prisidės prie šalies atstatymo.

KAM inf. ir nuotr.

Geriausios įmanomos sąlygos sąjungininkams

Pabradėje atidaryta nauja karinė infrastruktūra, skirta Lietuvoje esantiems Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) kariams. Čia pastatytos trejos kareivinės, daugiafunkcis centras su sporto sale ir mokymo klasės, valgyklos, įrengta techninio aptarnavimo zona, sraigtasparnių aikštelės ir kt.

„Pabradės poligono infrastruktūra tampa vienu moderniausių karinių kompleksų Baltijos šalyse. JAV karinis buvimas Lietuvoje yra gyvybiškai svarbus, tad stengiamės sukurti geriausias įmanomas gyvenimo ir treniravimosi sąlygas mūsų strateginiams sąjungininkams. Naujosios infrastruktūros atidarymas kartu su sprendimu išplėsti priimančiosios šalies paramos

paketą, visiškai padengiant visus JAV karių buvimo Lietuvoje kaštus, žymi Lietuvos įsipareigojimus stiprinti NATO kolektyvinę gynybą ir atgrasymą. Tai tik dar vienas įrodymas, jog ne veltui esame vadinami pavyzdiniais sąjungininkais“, – teigė krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas.

Lietuva siekia užtikrinti modernias ir karinį pasirengimą užtikrinančias tarnybos sąlygas sąjungininkų pajėgoms Lietuvoje. Spalio 3 d. į Lietuvą atvykusi jau 12-oji JAV karinių pajėgų rotacija iš 2021 m. atidarytos konteinerinės stovyklos „Herkus“ persikėlė į naują – nuolatinę infrastruktūrą Pabradėje. Naujose kareivinėse apsigyveno Lietuvoje dislokuoti du JAV batalionai iš 1-osios kavalerijos divizijos, įsikūrusios Teksase, aprūpinti tankais *Abrams*, pėstininkų kovos mašinomis *Bradley* ir savaeigėmis haubicomis *Paladin*.

„Šiandien atveriamė infrastruktūrą, kuri reikią kur kas daugiau nei betoną, plieną ar technologijas. Atveriamė naujus bendradarbiavimo vartus – vietą, kur Lietuvos ir JAV pajėgos kartu treniruosis, ruošis ir bus pasirengusios veikti. Būdami priimančioji šalis, didžiuojamės sudarydami sąlygas, kurių mūsų sąjungininkams reikia, kad galėtų veikti, treniruotis ir siekti sėkmės. Ši infrastruktūra yra šio įsipareigojimo įrodymas“, – sakė Lietuvos kariuomenės Sausumos pajėgų vadas brig. gen. Nerijus Stankevičius.

Stovykloje „Herkus“ savo buvimą tęsia JAV kariai su sistemomis *HIMARS*. Iš viso Lietuvoje šiuo metu dislokuota apie 1 000 JAV karių, aprūpintų skirtingais pajėgumais ir technika.

Trejomis naujosioms kareivinėms planuojama suteikti lietuviškų medžių – ąžuolo, beržo ir klevo – pavadinimus. Daugiafunkcis centras bus pavadintas visų laisvę ginančių karių vardu. Jis taip pat įamžins keturių amerikiečių karių atminimą, žuvusių pratybų Pabradėje kovo mėnesį metu: vyresniųjų seržantų Jose Duenezo, Edvino F. Franco ir Troy S. Knutsono-Collinso bei eilinio Dante D. Taitano.

„Rytoj JAV švenčia Padėkos dieną – laiką, kai apmąstome dėkingumą ir mus palaikančius ryšius, nesvarbu, ar tai būtų šeima, draugai, bendruomenės. Šiandienos renginys įkūnija tą dvasią: reiškiamo padėką Lietuvai už tvirtą paramą ir ilgalaikę partnerystę, kuri stiprina mūsų Aliansą ir bendrą saugumą“, – teigė JAV ambasadorė Lietuvoje Kara C. McDonalds.

Visi naujosios infrastruktūros Pabradėje pastatai atitinka A++ energinio naudingumo klasę. Kartu su infrastruktūros objektais įrengti nauji karinio miestelio inžineriniai tinklai – vandens tiekimo, nuotekų šalinimo, dujų ir elektros energijos sistemos, sujungtos

su artimiausio civilinio miesto tinklais. Rekonstruota geležinkelio rampa su naujomis sutvirtintomis gelžbetoninėmis sienomis, įrengta krovinio iškrovimo zona, sutvarkyti esami keliai bei nutiesti nauji asfaltbetonio ir betono keliai. Statybos darbus atliko UAB „Merko statyba“.

„Matome šio projekto prasmę ir vertę, suprantame, koks jis svarbus Lietuvai ir jos saugumui. Tai įpareigojo maksimaliai sutelkti mūsų komandos pastangas bei pasitelkti vietas ir tarptautinės grupės patirtį, patikimus partnerius, kad visi darbai būtų atlikti kokybiškai ir laiku“, – sakė UAB „Merko statyba“ vadovas Saulius Putrimas.

2023 m. rugsėjį pradėtą statyti NATO sąjungininkų kariams skirtą projektą finansavo Krašto apsaugos ministerija ir NATO, bendradarbiaudamos su NATO paramos ir pirkimų agentūra (NSPA). Tai vienas didžiausių priimančiosios šalies paramos projektų regione, jis užtikrina Lietuvos gebėjimą priimti sąjungininkų pajėgas taikos, pratybų, krizės ar karo metu.

Projektas apima visapusiškas inves-

ticijas į Generolo Silvestro Žukausko poligono vystymą – nuo inžinerinių tinklų ir vidinių kelių iki moderniausių kareivinių ir remonto dirbtuvių – ir kainuoja apie 280 mln. eurų.

Nauja karinė infrastruktūra susieta su Lietuvos investicijomis į mokymo bei treniravimosi infrastruktūrą – šaudyklų, manevravimo zonų išplėtimą, treniravimosi galimybių tamsiu paros metu užtikrinimą, taip pat sąlygų naudoti elektroninės kovos, bepiločių orlaivių bei kitų kylančių technologijų sistemas suteikimą.

Kompleksinės investicijos į karinę infrastruktūrą kartu su nenutrūkstamu sąjungininkų kariniu buvimu Lietuvoje sustiprina bendrą atgrasymą Baltijos regione ir prisideda prie NATO kolektyvinės gynybos.

KAM inf.
Alfredo Pliažio nuotr.

Choras „Aidas“: 70 dainuojančių metų

Vilniaus įgulos karininkų ramovės choras „Aidas“, jungiantis tradiciją, dabartį, skirtingas kartas ir patirtis, į jubiliejinį koncertą lapkričio 9 d. Vilniuje, Lukiškių kalėjimo 2.0 Mikalojaus Stebukladario cerkvėje, sukviėtė gausų būrį Lietuvos kariuomenės bendruomenės narių, svečių ir bičiulių. Kartu koncertavo ir patriotinio roko grupė „Thundertale“. Netrukus bus išleista choro „Aidas“ ir šios grupės kartu įrašyta vinilinė plokštelė.

70 metų veiklos sukaktį minintis choras „Aidas“ savo kelią pradėjo pokariu, kai daina buvo vienas iš būdų išlaikyti tautinę savimonę ir kultūrinį tęstinumą. Bėgant metams iš savi-veiklinio studentų kolektyvo jis išaugo į chorą, dalyvavusį svarbiuose šalies kultūriniuose renginiuose, o atkūrus nepriklausomybę, tapo oficialia Lietuvos kariuomenės kultūrinės bendruomenės dalimi. Šis kelias suformavo tvirtas tradicijas, kurios iki šiol išlieka choro veiklos pagrindu.

Šiandien „Aidas“ išgyvena pokyčių laikotarpį – kolektyvas atsinaujina, prie jo noriai jungiasi jaunimas, beje,

ne tik kariai, bet ir kitų profesijų žmonės: inžinieriai, mokytojai, studentai, viešojo sektoriaus specialistai. Ši įvairovė lemia choro platesnį požiūrį, o per repeticijas susitinka skirtingos patirtys, visus sujungia noras dirbti kartu ir siekti bendro muzikinio rezultato. Toks saviveiklinės tradicijos tęstinumas kuria tvirtą bendruomenę, kurioje svarbus kiekvienas balsas.

Be abejo, natūraliai plečiasi ir choro veikla. Pastaraisiais metais „Aidas“ aktyviai dalyvauja chorų festivaliuose, bendruose projektuose su kitų miestų

chorais, taip pat bendradarbiauja su solistais, orkestrais ir muzikos grupėmis. Tokios partnerystės leidžia kolektyvui augti muzikine prasme, stiprina jo profesionalumą ir suteikia galimybę pristatyti Lietuvos kariuomenės kultūrą platesniame kontekste. Be to, choras netrukus išleis vinilinę plokštelę kartu su grupe „Thundertale“. Šis projektas atliepia choro kryptį ieškoti naujų raiškos formų neatsisakant tradicinio vyrų choro skambesio.

Šiuolaikinį „Aido“ chorą formuoja jo meno vadovas Povilas Vanžodis, pra-

dėjęs vadovauti kolektyvui 2023 metais. P. Vanžodis šiuo metu eina Šiaulių valstybinio kamerinio choro „Polifonija“ meno vadovo ir vyriausiojo dirigento pareigas, vadovauja Lietuvos nacionaliniam jaunimo chorui. Ši patirtis natūraliai atsispindi ir „Aido“

veikloje – kolektyvas dirba kryptingai, o repertuare dera tradicinis vyrų choro skambesys su šiuolaikinėmis muzikinėmis idėjomis.

„Aidas“ ir toliau išlaiko savo istorinį charakterį, tačiau tampa atviresnis, lankstesnis ir labiau orientuotas į

šiuolaikinės kariuomenės poreikius. Šiame chore galima ne tik lavinti savo muzikinius gabumus, bet ir prisidėti prie kariuomenės kultūrinio gyvenimo stiprinant bendruomeniškumą bei ryšį su visuomene. Tai kolektyvas, kuriame daina tampa bendru darbu, o jis – prasminga tarnystės ir kultūros dalimi. Choras „Aidas“ išlieka atviras naujiems nariams, norintiems prisijungti prie šiuolaikinės, augančios ir atsakingai kuriamos tradicijos.

Choras „Aidas“ savo kelią pradėjo sovietinės okupacijos metais, kai daina buvo vienas iš būdų išlaikyti tautinę savimonę ir kultūrinę tęstinumą. Jo branduolį sudarė 1947–1955 m. Kauno valstybiniame Vytauto Didžiojo universitete, vėliau – Politechnikos institute inžinerines specialybes įgijęs jaunimas, po studijų pradėjęs dirbti Vilniaus gamyklose, įstaigose ir kitose darbovietėse. Šiems jaunuoliams rūpėjo tautos kultūros raidos tęstinumas ir jie aktyviai rėmė muzikos mokyklos absolvento Juozo Vanago idėją steigti saviveiklinį vyrų chorą Vilniuje. ►►

rui susiklosčiusių nepalankių aplinkybių, A. Lopas kolektyvą išsaugojo per sudėtingus visai valstybei virsmo laikotarpius ir kūrybingai atvedė į XXI amžių.

Lietuvoje kilus galingai Sąjūdžio bangai, choras buvo Dainuojančios revoliucijos dalimi, 1991 m. sausio 13-ąją „Aido“ vyrai solidarizavosi su Vilniaus televizijos bokšto ir Spaudos rūmų gynėjais. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, „Aidas“ dainavo Vilniaus aikštėse, koncertavo Lietuvos miestuose ir miesteliuose, tačiau kolektyvą ištiko bėdos: jis nebeturėjo mecenato, patalpų repeticijoms, vadovai dirbo be atlygio. Vis dėlto atsisakyti muzikos, per dešimtmečius sukaupto dvasinio turto nei dainininkai, nei choro vadovas A. Lopas neketino. Didžiulėmis viso kolektyvo pastangomis 1993 m. „Aidas“ rado globėją – Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministeriją. Įsakymą dėl choro perėmimo pasirašė tuometinis krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius. Netrukus vyrams buvo parūpintos Lietuvos kariuomenės

◀◀ J. Vanagas vyrų chorą subūrė 1955 m. (nuo 1964 m. „Aidas“) ir iki 1976 m. jam vadovavo. Nuo 1976 m. iki 1999 m. vyrų choro „Aidas“ meno vadovu ir dirigentu buvo prof. Algimantas Lopas. Dar vadovaujant J. Vanagui jis buvo chormeisteris, todėl vyrų choro kūrybines galias, darbo metodus ir stilių bei

esamas tradicijas jis pažinojo itin gerai. Ir Lietuvos okupacijos, ir tautinio atgimimo, ir moderniosios Lietuvos valstybės kūrimosi laikais jis sugebėjo įgyvendinti savo sumanymus, plėtodamas Lietuvos chorinį meną. Jo kruopštus darbas, grįstas aukšto lygio muzikiniu išsilavinimu, ugdė choro „Aidas“ dainininkus. Nepabūgęs cho-

uniformos, choras, tapęs žinybiniu kolektyvu, pritaikė ir savo repertuarą, aktyviai dalyvavo įvairiuose oficialiuose renginiuose.

Nuo 1999 m. iki 2021-ųjų Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos kariuomenės ramovės vyrų chorui „Aidas“ vadovavo Lietuvoje ir užsienyje garsus dirigentas, daugelio Europos konkursų ir festivalių laureatas, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorius Tadas Šumskas. Per dvidešimt metų jo vadovaujamas choras sėkmingai dalyvavo tarptautiniuose festivaliuose Vokietijoje, Lenkijoje ir Lietuvoje, nuolat koncertavo su Lietuvos kariuomenės orkestrais, žymiausiais Lietuvos solistais, dalyvavo didžiausiose LRT projektuose ir laidose, išleido 8 kompaktines plokšteles.

Nuo 2021-ųjų iki 2023 m. choro meno vadovu buvo Romas Makarevičius. Tęsdamas ilgametės „Aido“ tradicijas, šiuo laikotarpiu choras išlaikė nuoseklų koncertinės veiklos ritmą, aktyviai dalyvavo valstybės gyvenime, mūsų šalies kariuomenės ir valstybinių švenčių renginiuose.

Nuo 2023 m. chorui vadovauja jaunosios kartos dirigentas Povilas Vanžodis – penktasis choro „Aidas“ meno vadovas. Jo vadovaujamas kolektyvas žengia nauju, šiuolaikišku keliu, jungiančiu tradicijas su dabar-

ties muzikinės raiškos priemonėmis. Šiandien „Aidas“ – tai atsinaujinęs, veržlus ir kūrybingas vyrų choras, išsaugantis klasikinį kariško choro skambesį, tačiau drąsiai atsiveriantis naujiems meniniams horizontams. „Choristų siekis – kurti šiuolaikinį, aukšto meninio lygio kariuomenės chorą, galintį įprasmingai svarbiausias kariuomenės šventes, taip pat būti reprezentaciniu Lietuvos kariuomenės kultūros ambasadoriumi Lietuvoje ir užsienyje. Choro repertuare darniai dera lietuviškos patriotinės dainos,

tradicinis vyrų choro repertuaras bei šiuolaikinės muzikos interpretacijos, suteikiančios choro skambesiu modernų, šiandienos Lietuvą atspindintį toną, kuris atliepia šiuolaikinės kariuomenės dvasią ir šiuolaikišką požiūrį į kultūrą. Choras „Aidas“ ir toliau savo pasirodymais tiesia tiltus tarp kariuomenės ir visuomenės, jungdamas dainoje tarnystę, vienybę ir meilę Lietuvai“, – teigia P. Vanžodis.

Choro „Aidas“ inf.
Srž. spec. Karolio Kavolėlio nuotr.

„KARIŪNŲ KRIKŠTYNAS“

Visų Lietuvos aukštųjų mokyklų pirmakursiai neišvengiamai patiria seną studentišką tradiciją – „krikštynas“. Studijas Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje (LKA) pradedantieji nevaišinami vandeniu ar miltais – LKA kariūnų „krikštynos“ gerokai rimtesnis ritualas, su visais įmanomais kariškais specialiais efektais. 2025-ųjų rudens „durtuvų mūšis“, jėga, drąsa ir komandinė dvasia suvienijo naujuosius bendražygius ketverių metų kelionei pirmojo karininko laipsnio link. LKA kariūnų „krikštynas“ užfiksavo št. srž. Arnas Čemerka.

OS^{FF}

DARIUS SUTKUS

LATVIAI UŽ GELEŽŽINĖ UŽDANGOS

Stabdant raudonąjį marą

Saltasis karas neretai vadinamas karu be apkasų, tačiau vykstanti kova, kad ir kitokiomis priemonėmis, ne mažiau nuožmi. Nacizmas jau keleri metai kaip nugalėtas, bet ar pasaulyje įsivyravo ramybė ir taika?

Toli gražu – raudonoji imperija reokupavo Rytų Europą, o ko neužėmė ginklu, tą bando perimti politinėmis intrigomis, papirkinėjimais, minkštąja galia.

Priešingos ideologijos negali sugyventi kartu, tačiau jos nekovoja savaime. Tad tiek pasaulinio dominavimo siekę sovietai, tiek jų oponentai iš laisvojo pasaulio ieškojo priemonių ir būdų, kaip neutralizuoti kitos pusės įtaką.

Pirmuoju smuiku čia, žinoma, griežia specialiosios tarnybos. Kartais

Ko gero, Juozo Lukšos ir jo bendražygių, parašiutais nusileidusių į okupuotą Lietuvą, mūsų auditorijai pristatyti nereikia. Tačiau ar žinome, kad atvejų, kai žvalgai iš Vakarų desantuojami už geležinės uždangos, būta ne vieno ir ne tik Lietuvos teritorijoje? Panaši istorija kiek vėliau įvyko ir kaimyninėje Latvijoje, tačiau jos įvykių eiga buvo daug dramatiškesnė.

jos slaptai kaunasi dėl ištisų šalių ir regionų. Graikija ir Italija vos netapo socialistinėmis valstybėmis, tačiau sovietų įtaka jose buvo neutralizuota – čia padirbėjo tiek britai, tiek amerikiečiai – ir šiuo atveju tai buvo neseniai Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) įkurtos Centrinės žvalgybos agentūros (CŽA) debiutas.

S DALIS

Latvių partizanai. Vidžemė, 1950 metų pavasaris. ČŽA specialiosios operacijos apėmė ir pagalbą pagrindiniams pasipriešinimo judėjimams. Tačiau tuo metu latvių rezistencinis pagrindis jau buvo apraizgytas tankaus sovietinio saugumo tinklo.

Bet slaptą veiklą reikia vykdyti ne tik draugiškose teritorijose, bet ir pačioje Sovietų Sąjungoje (SSRS). Juk rinkti žvalgybinę informaciją, vykdyti informacines ir psichologines operacijas, organizuoti pagrindinius agentų tinklus priešininko teritorijoje ir yra specialiųjų tarnybų darbas.

1948 m. birželio 18 d. JAV nacionalinė saugumo taryba pasirašė direktyvą 10/2, kurioje apibrėžė slaptąsias operacijas ir jų taikymo metodus – propagandą, ekonominį karą, taip pat aktyvius prevencinius veiksmus – sabotажą, pagalbą pagrindiniams pasipriešinimo judėjimams, egzilinėms išsilaisvinimo organizacijoms. ČŽA

buvo įsteigtas ir padalinys, kuriojantis slaptųjų operacijų sritį, – jos prototipas žinomas kaip Specialiųjų procedūrų grupė, o nuo 1948 m. rugsėjo 1 d. – Specialiųjų projektų biuras (angl. *Office of Special Projects, OSP*).

Kitas ČŽA centras – Specialiųjų operacijų biuras (angl. *Office of Special Operations, OSO*) – prižiūrėjo labiau slaptas žvalgybines operacijas, ypač panaudojant tam žmogiškuosius resursus (*HUMINT*).

Slaptam karui prieš komunizmo plėtrą ir slaptosioms operacijoms SSRS teritorijoje reikėjo agentų. Ar reikia pridurti, kad gyventojai, spėję pabėgti nuo sovietų okupacijos, ar

Sovietinio saugumo tarnybos ne tik slopino Vakarų įtaką, bet ir pačios vykdė aktyvias žvalgybos bei įtakos operacijas.

okupuotose teritorijose likę rezistentai (abi šios kategorijos turėjo svarių priešasčių visa širdimi neapkęsti „išvaduo-tojų“) – tai geriausia, kas galėjo būti panaudota slaptai kovai už geležinės uždangos?

DATE DISTR.

16 June 1952

INFORMATION REPORT
REFERENCE COPY

REPORT

D NO.

COUNTRY USSR (Latvian SSR)

DO NOT CIRCULATE

DATE D

CZA PRIEŠ SSRS: PROJEKTAI

Tokioje uždaroje totalitarinėje valstybėje kaip SSRS vykdyti slaptąsias operacijas nebuvo lengva. CZA bandė apimti kuo daugiau galimybių gauti agentūrinės informacijos apie šalį, kuri buvo ypač izoliuota. Šis darbas buvo itin kompliktuotas – jį apsunkino tiek pasyvios sovietų saugumo priemonės, pavyzdžiui, visuotinis duomenų užslaptinimas, tiek ir aktyvus SSRS kontržvalgybinių institucijų darbas bei išplėtotas represinis aparatas.

Čia paminėsime kelis skirtingų metodikų amerikiečių projektus.

REDSOX – apėmė nelegalios agentūros sritį. Pradėtas 1949 m., jį kuravo CZA Specialiosios žvalgybos poskyris, tiesiogiai operacijas koordinavo centras, įsikūręs Miunchene. Potencialių agentų buvo ieškoma dažniausiai tarp perkeltųjų asmenų (angl. *Displaced Persons, DP*), kitaip tariant, tarp karo pabėgėlių, kurie, artėjant antrajai sovietinei okupacijai, pasitraukė į Vakarų. Nelegalūs (vadinamieji „juodieji“) agentai į sovietų okupuotas teritorijas buvo infiltruojami dažniausiai juos desantuojant parašiuotais, tačiau pasitaikydavo atvejų, kai agentai nelegalai patekdavo į sovietų kontroliuojamą teritoriją vandeniu ar pėsčiomis. Programa baigta 1954 metais.

REDSKIN – prižiūrėjo operacijas, kurių metu įvairios žvalgybinės ar psichologinių operacijų užduotys būdavo pavedamos tiems Vakarų valstybių piliečiams, kuriems pasitaikydavo progų apsilankyti SSRS legaliai, – tai galėjo būti turistų grupių, sporto komandų, meno kolektyvų, akademinės bendruomenės nariai ir pan.

REDBIRD – orientavosi į asmenis, kurie dėl vienokių ar kitokių priežasčių buvo nusprendę repatriuoti – visai kaip toje žinomoje dainoje – atgal į SSRS. Propagandos, kviečiančios buvusius sovietinius piliečius grįžti taikiam darbui, negailėta. Tik neretai nuo laivo trapo ar iš traukinio išlipę repatriantai būdavo suimami kaip išdavikai ir taikiai socialistinės tėvynės atstatymo darbu užsiimdavo už spygliuotų vielų...

REDCAP – tikslas buvo gauti CZA dominančios informacijos iš diplomatinėjų ir prekybinių SSRS atstovybių darbuotojų, taip pat iš tų SSRS piliečių, kurie turėjo galimybę lankytis Vakaruose. Klasikinis pavyzdys būtų jūrininkai.

Tačiau šįkart mus domintų tik **REDSOX** operacijų tematika.

REDSOX programa savo ruožtu buvo išskaidyta į šešias dalis, apibrėžiant numatytų operacijų sritis pagal teritorinį principą. Kiekvienam projektui buvo suteiktas kriptonimas: **AEROOT/AEROBASIN** apėmė Estiją, **AECOB/ZRLYNCH** – Latviją, **AEGEAN/AECHAMP** – Lietuvą, **AERODYNAMIC** – Ukrainą, **AEQUOR** – baltarusiją, **AESAURUS/AENOBLE** – rusijos federaciją.

Kiekvieno kriptonimo pradžioje raidės A ir E neatsitiktinės – tai sutartinis žymėjimas, savotiškas ženklas, kad kalba eina apie slaptas operacijas būtent SSRS teritorijoje (kitoms šalims žymėti kriptonimo pradžioje buvo parinktos kitos raidės, pavyzdžiui, raidės B ir E reiškė operacijas Lenkijoje, D ir M – Jugoslavijoje ir pan.) Atitinkamai, kiekvieno nelegalaus agento, veikiančio SSRS teritorijoje, kriptonimas taip pat prasidėdavo raidėmis A ir E.

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

CLASSIFICATION

SECRET/CONTROL-U.S. OFFICIALS ONLY

SECURITY INFORMATION

50X1-HUM

Janis Lukaševičius. Gimė 1920 metais. Latv. SSRS saugumo struktūrose nuo 1942-ųjų. 1944 m. – radijo operatorius. 1945 m. – Latvijos SSR NKGB-MVD „B“ skyriaus vyriausiasis radijo operatorius. 1946 m. – operatyvinis įgaliotinis, 1948 m. įstojo į Komunistų partiją ir tapo vyriausiuoju operatyviniu įgaliotiniu. 1949 m. pabaigoje – Latvijos SSR MVD II skyriaus viršininko pavaduotojas, nuo 1953 m. kovo – I skyriaus viršininko pavaduotojas. Sėkmingai kilo karjeros laiptais: I skyriaus viršininkas, Latvijos SSR KGB viršininko pavaduotojas. Kaip patikimas darbuotojas išleistas į užsienį – dirbo saugumo karininku SSRS atstovybėje JAV. Nuo 1972-ųjų aštuonerius metus vykdė sovietinės žvalgybos rezidento veiklą Londone, prisidengęs fiktyviu vardu ir pavarde. Ilgą laiką bendravo su liūdnei pagarsėjusiu dvigubu agentu Kimu Filbiu. Grįžęs į Latviją, tapo „švietimo darbuotoju“ kaip aktyvus KGB rezervistas. Mirė 1988 metais. Palaidotas Rygoje.

Senų draugelių susitikimas.
Iš dešinės: pirmas – Latvijos SSR „švietimo darbuotojas“, KGB gen. mjr. Janis Lukaševičius, antras – dvigubas agentas Kimas Filbis. Rygos geležinkelio stotis, 1987 m.

Kas nežinoma – tampa žinoma

REDSOX programos projektas ZRLYNCH, orientuotas į okupuotos Latvijos teritoriją, pradėtas kiek vėliau nei lietuviškasis jo analogas, o jo vykdymas užvilktas kiek ilgesniam laikui. Tačiau žinoma, kad pirmasis sumanymas desantuoti latvių žvalgybos agentus pradėtas aptarinėti ne anksčiau kaip apie 1950 m. vidurį. Specialiai pasirengę agentai, slapta pasiekę Latviją, turėjo rinkti žvalgybinę informaciją, užmegzti ryšius su nelegaliu antisovietiniu pagrindu, verbuoti savus subagentus ir kurti agentūrinius tinklus.

Iš kur mes tai žinome?

Apie tai liudija, visų pirma, palyginti neseniai išslaptinti archyviniai CŽA dokumentai. Kažkada visiškai slapti (su grifu „Top secret“ arba „Eyes only“) šie dokumentai dabar – ne tik bejausmė Šaltojo karo įvykių kronika, bet ir dramatiškų įvykių bei likimų liudijimas.

Kitas šaltinių klodas visiškai iš priešingos stovyklos – kai kurie KGB archyvų dokumentai ar beletrizuoti Latvijos SSR saugumo generolo Janio Veverso prisiminimai „Nuodingos šaknys“, išleisti 1970 m., kuriuos, be abejo, reikia vertinti kritiškai, atsiribojant nuo literatūrinių bendradarbių pagražintos čekistinės bravūros.

Tačiau papildomas labai intriguojantis šaltinis – tekstai, kuriuos, viena vertus, galima laikyti laimingu atsitiktinumu, kita vertus, grubiu sovietinio saugumo slaptumo reikalavimų pažeidimu

1990-ųjų pradžioje Latvijos Respublikos totalitarizmo pasekmių dokumentavimo centro darbuotojai, apieškoję KGB gen. mjr. Janio Lukaševičiaus butą, konfiskavo pluoštą užrašų. Ilgamečio saugumo karininko rašytos pastabos ir konspektai šiuo požiūriu – ypač reikšmingi dokumentai. Juose pasižymėtos detalės – svarbus liudijimas, leidžiantis atsekti nagrinėjamojo laikotarpio specialiųjų tarnybų priešpriešos vingius.

Tiek vienos, tiek kitos konfrontuojančių pusių požiūris į konkrečius įvykius ypač gerai charakterizuoja slaptas to meto kovas dėl įtakos ir dominavimo, kurios, beje, nėra vien istorija, o tęsiasi iki šiol.

Nepaprastos biografijos

CŽA 1951 m. rugpjūčio mėnesio ataskaitoje minima, kad liepą trys perspektyviausi agentai, kuriuos ketinama desantuoti į Latvijos teritoriją, iš Švedijos atvyks į žvalgybos mokyklą Vakarų Vokietijoje, kur užbaigs likusią savo parengimo dalį.

Kas buvo šie žmonės?

Pradėkime nuo Janio Alfredo Riekstinio (latv. *Riekstiņš*). Jo biografija – tarsi nuotykių apysaka. A. Riekstinis gimė Sabilėje 1913 m. sausio 30 dieną. Anksti neteko motinos, o tėvas sunkiai dirbo, tad Alfredą augino jo teta, gyvenusi kaimyninėje „Dreimanių“ sodyboje.

Tarnavo nepriklausomos Latvijos kariuomenės 7-ajame Siguldos pėstininkų pulke, užsitarnavo seržanto majoro laipsnį. 1940-aisiais, sovietams okupavus Latviją, kurį laiką slapstėsi. 1941 m. birželį dalyvavo antisovietiniame sukilime ir vietinėje savisaugoje.

1942 m. jis savanoriškai įstojo į 24-ąjį Talsų tvarkos tarnybos (policijos) batalioną. Tarnybos metu dalyvavo operacijose prieš raudonuosius diversantus. Vėliau įstojo į Latvių legioną; Kingisepe baigė vadybos kursus; jam suteiktas kapralo laipsnis; paskirtas į 40-ojo grenadierių pulko 1-ąjį batalioną. 1943 m. pavasarį kovojo prieš sovietų kariuomenę Volchovo fronte.

1944 m. rugpjūčio 8 d. tapo žvalgų būrio vadu 19-osios divizijos Fuzilierių batalione. Šis batalionas, vadovaujamas mjr. Ernesto Laumanio, buvo žinomas kaip tikra nutrūktgalvių komanda. Už nuopelnus mūšiuose prie Cesvainės, Lubanos ir More A. Riekstinis buvo apdovanotas II klasės Geležiniu kryžiumi. Tai nebuvo vienintelis jo drąsos įvertinimas – 1945-ųjų vasario 16 d. už mūšį prie Vamžių A. Riekstinis apdovanotas I klasės Geležiniu kryžiumi.

Įpusėjęs 1945 m. kovai, sovietai pradėjo ruošti šeštajam – generaliniam Kuršo puolimui. Šįkart į jį užimtą Kuržemės dalį atvyko net du maršalai – Vasilevskis ir Čistiakovas, taip pat Baltijos karinio laivyno vadas Jeriomenko ir Generalinio štabo atstovas Frolovas.

Pagrindinis smūgis buvo planuojamas iš Remtės. Tikslas – užimti Saldų. Kuršo grupuotės vadovybė įsakė mjr. E. Laumanio vadovaujamiems fuzilieriams užgniaužti prasiveržimą šiame ruože. Savo ruožtu majoras pasiuntė į žvalgybą vienuolikos žmonių grupę, vadovaujamą A. Riekstinio. Kovo 16-ąją žvalgų grupė pastebėjo vienoje sodyboje užmaskuotus kelis sovietų tankus ir savaeigius pabūklus. Tai jėga, kuri gali pralaužti gynybos liniją. Negaišdamas brangaus laiko, A. Riekstinis nutarė veikti. Jo grupė netikėtai užpuolė raudonarmiečius ir artimoje kovoje visus juos likvidavo. Paskui atsuko užgrobtos technikos pabūklų vamzdžius į sovietų pozicijas

ir atidengė ugnį. Kilo baisi panika, ir planuotas puolimas buvo sutrikdytas.

Už šią operaciją žvalgų grupės vadui buvo įteiktas Riterio kryžius – unikalus atvejis, kai kapralas įvertintas tik karininkams skirtu apdovanojimu. Kiek vėliau vadovybė susigriebė – A. Riekstiniui skubos tvarka buvo suteiktas leitenento laipsnis ir karininkas išsiųstas į kuopos vadų kursus Pastendėje.

Kai Reichas kapituliavo, Kuršo grupuotė formaliai dar nebuvo iškelusi baltos vėliavos, tačiau jos kariai ieškojo galimybių evakuotis. A. Riekstiniui kartu su kitais bėgliais pavyko greitai išvykti į Švediją, bet greitai švedai, spaudžiami sovietų, pradėjo pabėgėlių ekstradiciją. A. Riekstinis apdairus – jis persirengė civiliais rūbais ir šitaip išvengė internavimo, karo belaisvių stovyklos ir grąžinimo į SSRS. Buvęs legionierius kurį laiką dirbo sunkius darbus miškų ūkyje ir durpyne, vėliau apsigyveno Geteborge. Jis, kaip aktyvus latvių diasporos narys, dalyvavo buriant latvių tautinę „Dauguvos vanagų“ organizaciją egzilyje.

1951 m. A. Riekstinis nusprendė bendradarbiauti su Vakarų žvalgybomis. Tokio sprendimo motyvas buvo paprastas: savo darbu prisidėti prie Latvijos nepriklausomybės atgavimo. Taip prasidėjo naujas – agentūrinio žvalgo – veiklos etapas. A. Riekstiniui buvo suteikti net keli nauji slapyvardžiai: agentūrinis – „Imantas“, ryšiams su JAV valstybinėmis organizacijomis – Ogor A. Feldman, CŽA kriptonimas – AECAMUSO/1.

Kitas grupės narys – Edvinas Ozolinis (latv. *Ozoliņš*) – „Herbertas“, taip pat Herbert Okolo (kitame dokumente rašoma Okalo), CŽA kriptonimas AECAMUSO/2. Gimė 1914 m. Rygoje. Dirbo įvairius darbus, 1943 m. įsidarbino mechaniku latvių legiono aviacijos padalinyje. 1945-aisiais atsidūrė Švedijoje. Tapo agentu 1951 metais.

Trečiasis grupės narys – Nikolajus Balodis – „Borisas“, jis gi Boris Levitsky, CŽA kriptonimas AECAMUSO/3. Gimė 1913 m. prie Abrenės, latvių malūninko sūnus, motina rusė. Pirmosios sovietinės okupacijos metu jo šeimos ūkis buvo nacionalizuotas, o N. Balodis buvo per

plauką nuo suėmimo, tačiau, kad ir kaip būtų keista, jam pagelbėjo buvęs mokyklos draugas, o tuo metu – sovietinės valdžios funkcionierius. Norėdamas išvengti tremties, N. Balodis slapstėsi Rygoje.

1941 m. vokiečiai grąžino jam malūną su sąlyga – išvengsiąs mobilizacijos į karinę ar darbo tarnybą, tačiau miltai turi būti atiduoti kariuomenės reikmėms.

1944 m. vasarą N. Balodis traukėsi nuo artėjančio fronto į Cėsio apylinkes ir tapo vokiečių žvalgybinės-diversinės grupės (*Frontaufklärungs Truppe 212, FAT-212*) nariu. Iš pradžių naujokai buvo supažindinti su infiltravimosi ir diversiniais įgūdžiais. Užsiėmimai vyko labai skubotai ir paviršutiniškai – iš pradžių Kurše, vėliau grupė buvo evakuota į Dancigą, po mėnesio perkelta į dar neužimtą Reicho teritoriją.

Alfredas Riekstinis, 1945 metai.

1945 m. vasarį N. Balodžiui buvo pavesta susprogdinti tiltą prie Gumbinės; dviese su porininku jie buvo desantuoti į sovietų užimtus Rytrpūsius, tačiau užduoties įvykdyti nepavyko, – tiltas buvo stipriai saugomas. Tada diversantai paliko turėtus sprogmenis šalia esančioje geležinkelio stotyje, kur būriavosi daug raudonarmiečių su technika ir provizija, aktyvavo sprogdiklius ir pasitraukė.

Eksfiltracijos metu N. Balodžio porininkas buvo nukautas. N. Balodžiui nusišypsojo sėkmė – jam pavyko pasiekti dar neužimtą Karaliaučių, iš kur jis buvo gražintas į savo padalinio buvimo vietą.

Diversantai kelis kartus buvo perdiskuojami – tai į Čekoslovakiją, tai į Daniją, galiausiai paskirti į jau čia pat atsiritusį Rytų frontą, tačiau gegužės 3 d. sąstatas, kuriuo vyko grupė, buvo sustabdytas amerikiečių. N. Balodis atsidūrė karo belaisvių stovykloje Belgijoje, britų okupaciniame sektoriuje, po metų buvo paleistas. 1951-aisias rekomenduotas buvusio latvių karininko Robertso Ancanso, vadovavusio „Dauguvos vanagų“ padaliniui Augsburgėje, sutiko bendradarbiauti su JAV žvalgyba.

Desantavimosi parašiuotais treniruotė. Nuotrauka iš išslaptintos CŽA bylos.

Pasirengimas

Operacijos pradžia šiek tiek užsivėlino. Agentai tuo metu jau buvo pakankamai gerai pasirengę – iš dokumentų galima spręsti, kad iš pradžių jie turėjo įveikti ilgą apklausų maratoną, įskaitant ir patikrinimą melo detektoriumi – poligrafu; kalbant apie praktinius užsiėmimus, be šuolių parašiuotais, jie įsisavino topografijos ir orientavimosi vietovėje pagrindus, radiotelegrafistų įgūdžius, buvo pamokyti slaptaraščio ir konspiracijos pagrindų, dalyvavo šaudybos ir dziudo treniruotėse.

Jų žinios ir įgūdžiai buvo testuojami. Buvo vertinamas gebėjimas naudotis radijo įranga ir informacijos perdavimo operatyvumas, taip pat buvo svarbūs parašiuotizmo įgūdžiai (ataskaitoje pažymėta, kad anksčiau vokišku parašiuotu naudojėsis N. Balodis buvo nustebintas amerikietiška įranga ir parengimo lygiu).

Taip pat patikrintas agentų „sovietizacijos“ lygis (pažymima, kad N. Balodis, būdamas pusiau rusas ir mokėdamas rusų kalbą, šiuo požiūriu žymiai labiau prisitaikęs prie sovietinės aplinkos nei kiti jo grupės nariai).

Atkreiptas dėmesys į agentų fizinę jėgą ir išsvermę, budrumo lygį, mokėjimą pritaikyti specifines žvalgybines technikas, gebėjimą paveikti aplinkinius. Neužmirštos ir psichologinės

savybės: moralinis lygis, motyvacija, emocinis stabilumas, atsparumas suėmimui ir tardymams.

Pažymėtos ir silpnosios agentų pusės. Pavyzdžiui, N. Balodis sunkiai atsispiria išgertuvėms, tačiau įkaušęs neplepa, ko nereikia. Be to, jis mergišius. Tačiau, kaip pažymi vertintojai, „neatrodo, kad jis galėtų būti labai apkvailintas ir išnaudojamas moters“.

Kitaip tariant, tai standartinės į avantiūrizmą linkusio tipo būdo savybės, nesvetimos net Džeimsui Bondui, tad į jas galima žiūrėti pro pirštus...

Atrodo, pasirengimo fazė baigta, tačiau skrydžio pradžia buvo vis atidėliojama. Svarbiausia tokio vilkinimo priežastis buvo užsitęsusių derybų su britais – *M16* nuogaštavo, kad amerikiečių organizuojama operacija neva gali sukelti tam tikrų grėsmių jų agentūriniam tinklams, kurie jau buvo sukurti Latvijoje. Tačiau iki 1952 m. vasaros pabaigos šias trintis galiausiai pavyko pašalinti.

Ruošiantis skrydžiui, agentai buvo aprūpinti daugeliu asmeninių daiktų ir papildoma ekipuote bei įranga: civiliniais rūbais (parašiuotus, kombinizonus ir šalmsus po šuolio numatyta paslėpti), ginklais (pistoletais-kulkosvaidžiais ir pistoletais su šovinių atsarga, taip pat peiliais), radijo ryšio

Desantavimasis iš
Douglas *Dacota*.
Šiuolaikinė rekonstrukcija.

priemonėmis, akumulatoriais ir šifrais, planšetėmis su žemėlapiais ir įvairia dokumentacija, įskaitant sovietinius dokumentų blankus, slaptaraščio priemonėmis, nemaža rublių suma, laikrodžiais, konservuoto maisto daviniais, medikamentų atsarga, įskaitant antibiotikus, tonizuojančius preparatus, nuodų ampules, ir t. t.

Neliko be dėmesio ir juridinė operacijos dalis. Agentai nebuvo etatiniai žvalgybos darbuotojai ir net ne JAV piliečiai, todėl jie pasirašė liudijimus, kuriuose patvirtino: jiems skirtos užduoties jie imasi savo noru, įsitikinę, kad savo dalyvavimu kovoje prieš komunizmą prisidės ir prie savo tėvynės išlaisvinimo.

Įdomus momentas – liudijime pabrėžiama, kad agentas netarnauja kokiai nors valstybei, tačiau yra įsitikinęs: „JAV, kaip laisva šalis, turi daugiausia galimybių padėti įvykdyti tikslus, kurie yra padiktuoti mano vidinių įsitikinimų, tad, kol laisvajame pasaulyje nėra veiksnas latvių centro ir negaliu dalyvauti jo kovoje, aš abipusio susitarimo pagrindu bendradarbiausiu su JAV vyriausybe. Gavau jos atstovo patvirtinimą, kad esu laikomas nacionaliniu kovotoju. Kaip toks, aš įsipareigoju įvykdyti savo misiją, būdamas įsitikinęs, kad ji neprieštaruja latvių tautos interesams.“

Trys parašutai Latvijos danguje

1952 m. rugpjūčio 30-oji. Ilgokai skrodęs tamsą, dvimotoris *Douglas* be skiriamųjų ženklų pagaliau pasiekė

okupuotos Latvijos teritoriją. Lėktuvui čia pavojinga užsibūti pernelyg ilgai. Sovietai pastebėtus neatpažintus orlaivius apšaudė netgi nespėjus jiems pasiekti pakrantės linijos: 1950 m. balandžio 8 d. buvo numuštas į teritorinius vandenis šalia Liepojos įskridęs JAV lėktuvas *Privateer*, o 1952 m. birželio 13-ąją lygiai toks pats *Douglas*, priklausęs švedams, buvo apšaudytas ir nuskendo neutraliuose vandenyse prie Ventspilio.

Taip, skristi į Latvijos gilumą per daug rizikinga. Tad desantavimosi taškas buvo numatytas visiškai netoli nuo esamos SSRS sienos Priekulės apylinkėse.

Tamsoje subluoja parašiuo kupolas, paskui antras. Trečias desantininkas, ko gero, iššoka šiek tiek pavėluotai, nes ant žemės susitinka tik grupės vadas Alfredas Riekstinis („Imantas“) ir Edvinas Ozolinis („Herbertas“). Nikolajaus Balodžio („Boriso“) nematyti. Į sutartinius signalus jis neatsižaukia. Kas nutiko Nusileido pernelyg toli? Prarado sąmonę patyręs traumą, o gal išvis užsimušė?

Variantų gali būti kuo įvairiausių, bet ilgai spėlioti ir delsti negalima. Sulig kiekviena minute didėja tikimybė, kad grupė bus aptikta.

A. Riekstinis perima vadovavimą. Jis liepia E. Ozoliniui užmaskuoti

Sovietinė karikatūra: iliustruojamas naratyvas, kad CŽA su nacizmu eina koja kojon. Dabartinė kremliaus propaganda iš principo daro tą patį, be perstojo kartodama, jog visi nacionalinių pagrindžio organizacijų nariai – buvę žydšaudžiai ir nacistų bendrininkai, taip ilgai išsilaiškė tik dėl Vakarų pagalbos.

Latvių desantininkai buvo pasmerkti praktiškai iš anksto. Dėl dvigubo agento išdavystės MGB operatyvininkai anksčiau ar vėliau turėjo juos surasti.

parašius, o pats ima stebėti aplinką. Šnerves kutena nuo vaikystės pažįstamas besibaigiančios vasaros kvapas. Neįtikėtina! Aš ir vėl Latvijos žemėje, kad ir okupuotoje!

Grįžta porininkas, ir abu žvalgai ištirpsta nakties tamsoje.

A. Riekstinis jau turi planą – keliauti Šiaurės kryptimi. Ten, daugiau nei už šimto kilometrų, yra „Dreimanių“ sodyba. Jo vaikystės vietos, kurias jis pažįsta kaip savo penkis pirštus.

Dabar sunku atsekti maršrutą, kuriuo keliavo žvalgų pora, ir nuotykius, kuriuos jie patyrė. Sovietų šaltiniuose minima, kad antrąją žygio dieną „Imantą“ ir „Herbertą“ buvo bandoma sulaukyti, tačiau šiems pavyko atsisauodyti ir pasprukti.

Vėlyvą rugsėjo 7-osios vakarą kažkas tyliai pabarbeno į „Dreimanių“ sodybos trobos langą. Šeimininkas, ūkininkas Fričis Lagzdinis, nepatikėjo savo akimis: prieš jį stovėjo seniai regėtas Alfredas – žmogus, kurį čia visi laikė mirusiu. Netikėti atklydėliai buvo apgyvendinti ūkiniame pastate.

O jau rugsėjo 11-ąją ūkis buvo apsuptas gausių vidaus kariuomenės pajėgų. Visi atsitraukimo keliai buvo užkirsti. Prasidėjo kautynės, apie kurias pasakojama daug prieštaringų istorijų.

Esminė detalė

Tačiau prieš nagrinėjant mūsų eigos versijas, skaitytojas turi susipažinti su vienu faktu, turinčiu esminę reikšmę

šioje operacijoje.

E. Ozolinis („Herbertas“), jis gi AECAMUSO/2, tuo pačiu metu buvo ir sovietų žvalgybos agentas slapyvardžiu „Pilotas“...

Į SSRS MGB 1-osios (užsienio) žvalgybos valdybos rezidentūros akiratį jis pateko dar būdamas Švedijoje. Šis verbavimo atvejis, ko gero, laikytas labai nusisekusiu – vėliau jis, kaip etaloninis pavyzdys, įtrauktas į aukštajai KGB mokyklai skirtą vadovėlių „Sovietinių valstybės saugumo organų istorija“.

Įtarimų būta. Jau 1950 m. vasario 7 d. prancūzų žvalgyba geranoriškai perspėjo amerikiečių kolegas, kad ji turinti informacijos, jog subjektas pavarde Ozolinis kelia tam tikrus

klausimų, ir paprašė patikrinti visus su juo susijusius duomenis. Kaip rašo latvių istorikas Zigmaras Turčinskis, savo ruožtu amerikiečių kartotekoje buvo mažiausiai 75 asmenys su tokia pavarde, ir jie nesugebėjo nustatyti, apie kurį būtent asmenį eina kalba.

Toks neoperatyvumas, o gal ir neapdairumas daug kainavo. Tik pradėjęs mokyti žvalgybininko įgūdžių, „Herbertas–Pilotas“ pradėjo perdavinėti jautrią informaciją sovietų rezidentūrai.

Jau minėtojo Latvijos SSR KGB pareigūno Janio Lukaševičiaus užrašuose skaitome: „1951 m. <...> sužinota, kad CŽA ruošia šnipų grupę nelegaliam permetimui į Latviją. Apie tai papasakojo latvių emigrantas Edvinas

MGB perimta desantininkų įranga.

Ozolinis, tuo metu gyvenęs Stokholme ir norėjęs grįžti į savo tėvynę.“

Latvių pabėgėliui šovė į galvą – išties originalus repatrijavimo būdas...

Tad slaptą užduotį vykdančiam lėktuvui iš anksto niekas negrėsė – trys gyvi agentai, vienas iš jų – „saviškis“, sovietų kontržvalgybai buvo daug naudingesnis grobis, nei ant žemės išsibarsčiusios numušto orlaivio liekanos.

MGB operatyvininkai, veikiausiai žinodami apytikslę grupės desantavimo vietą, jau turėjo lūkuriuoti kažkur netoliese, vaizdžiai tariant, iš lėktuvo

čiupti nusileidimo vietoje, juos surasti tebuvo laiko klausimas. Lengviausiai pavyko aptikti E. Ozolinį su A. Riekstiniu. Veikiausiai dvigubas agentas, greitosiomis pakeverzojęs vienintelį žodį „Dreimaniai“, šią žinutę su galutine maršruto vieta paliko taip, kad čekistai ją būtinai rastų. Tą jis galėjo padaryti net dviejose vietose: arba slėpdamas parašiuotus (tikriausiai, tą darbą jis atliko ne itin stropiai, kad juos greičiau pastebėtų mišką šukuojančios vidaus kariuomenės pajėgos), arba vėlesnio susišaudymo metu pakeliui į sodybą.

trūksta prieštarinčiausių pasakojimų, vieną jų galima pavadinti herojiniu romantiniu.

„Kaip prisimena Fričio Lagzdino sūnus Arnis, šaudymas buvo kruopštus, tūtelės mėtėsi tvarte, lentos ir šiaudai buvo kruvini. Bet kareivių buvo per daug, o atvira erdvė taip pat neleido atsitraukti. <...> Šaudymas liovėsi, ir kai išsisklaidė dūmai, čekistai pamatė tvarto duryse stovintį vyrą su kulkosvaidžiu. Bet kodėl jis nepakėlė rankų? Jis nepasidavė!“

Ši perdėm emociinga ir per mažai logiška įvykių interpretacija labiau primena filmo apie Rembo scenarijaus ištrauką. Kyla didelės abejonės, ar A. Riekstinis – vėtytas ir mėtytas frontininkas – galėjo taip neapdairiai elgtis taktiniu požiūriu, ignoruodamas priedangos teikiamą naudą? Ir ar jis išvis buvo ginkluotas kulkosvaidžiu?

Greičiausiai ne.

Kitas įvykių eigos variantas, kurį pateikia istorikas Zigmaras Turčinskis, – A. Riekstiniui pradėjus atsisaukdyti, E. Ozolinis mėgino jam užlaužti ranką ir A. Riekstinis, supratęs, kad yra išduotas, nusinuodijo, prakandęs apykaklėje užsiūtą nuodų ampulę.

Ši versija žemiškesnė, tačiau turėkime omenyje: A. Riekstinis, be Geležinių kryžių, buvo apdovanotas ir artimos kovos ženkleliu, o kovinius įgūdžius dar buvo atnaujinęs žvalgybos parengimo kurso metu. Todėl E. Ozolinis, būdamas mažiau įgudęs, kažin ar būtų laimėjęs tokiame susirėmime. Ir jis tai turėjo numanyti.

Vienintelis būdas, suteikiantis užpuolikai šiokių tokių garantijų, – netikėtai apsvaiginti nieko neįtariantį porininką stipriu smūgiu į pakaušį, kad kuriam laikui netektų sąmonės ir atsibustų jau su antrankiais.

Bet veikiausiai dvigubas agentas pasirinko saugiausią sau variantą – A. Riekstinio užpulti nedrįso, į čekistus nešaudė (arba tik imitavo, kad šaudo taikydamasis), o kai porininkas nusinuodijo, iškart metė ginklą, paliko priedangą pakeltomis rankomis ir iškart įvardijo saugumiečiams jam suteiktą agentūrinį slapyvardį. Veikiausiai jis sukūrė ir pasakojimą apie tai, kaip grūmėsi su A. Riekstiniu, kad čekistai labiau įvertintų jo, kaip jiems

Alfredo Riekstinio kenotafo atidengimo ceremonija prie „Dreimanių“ ūkio, kur jis buvo nukautas.

iššokę desantininkai tik per stebuklą nepataikė iškart nusileisti į plačiai išžiotus saugumo narsus.

Aplinkybė, kad susitikimo vietoje nepasirodė Nikolajus Balodis („Borisas“), dabar taip pat gali pasirodyti labiau suprantama. Visiškai galima prielaida, kad jis žinojo ar bent jau įtarė kažką negero (ir ne be pagrindo) ir sąmoningai atsiskyrė nuo likusios grupės.

Žinoma, dėl techninių nesklaidumų kiek vėliau išsiskleidęs ar stipresnio vėjo pagautas jo parašiuotas galėjo atsitiktinai nusileisti per toli. Ir tai galima laikyti laimingu atsitiktinumu.

Nors desantininkai ir nebuvo su-

Kautynės

Tad nieko keisto, kad „Dreimanių“ ūkis buvo apsuptas, tvirtai įsitikinus, jog agentai slapstosi būtent čia. Saugumo užduotis buvo paimti juos gyvus. Nėra jokių abejonų, kad iš pradžių apsuptiesiems buvo siūloma pasiduoti gražiuoju, bet A. Riekstinis tą padaryti atsisakė.

Tolesnė įvykių seka numanoma. Čekistų pajėgos ėmė šturmuoti ūkinį pastatą, prasidėjo susišaudymas. Be abejo, A. Riekstinis greit išnaudos turimas šaudmenų atsargas, ir tuomet jį bus galima paimti gyvą.

Apie šias nelygias kautynes ne-

dirbančio agento, pastangas.

A. Riekstinio ir žuvusių savų kareivių kūnus operacijos vykdytojai sukrovė į sunkvežimį ir išvežė. Netoliese gyvenęs Paulis Riekstinis, iškvieštas atpažinti žuvusio sūnaus, paprašė leisti kūną palaidoti šeimos kape. Žinoma, atsakymas buvo tipinis: „Mes banditų neatiduodame.“

Alfredo Riekstinio palaidojimo vieta iki šiol nežinoma. 1992 m. jo žūties vietoje „Dauguvos vanagai“ kartu su artimaisiais pastatė paminklinį atminimo akmenį. 2017 m. akmuo buvo perkeltas ir pastatytas šalia A. Riekstinį užauginusios tetos kapo.

Išdavysčių seka

„Piloto“ išdavystė buvo didelis *MGB* laimėjimas. Nors idealaus rezultato pasiekti nepavyko, nuo *CŽA* reikėjo nuslėpti A. Riekstinio žūties faktą ir kuo greičiau surasti nuo grupės atsiskyrusį N. Balodį.

Prasidėjo agentūrinis žaidimas, kur *MGB* koziriu vėl tapo E. Ozolinis („Pilotas“).

Rugsėjo 20 d. „Pilotas“ nusiuntė *CŽA* žinutę su melaginga informacija, neva desantuodamasis jis prarado kontaktą su kitais grupės nariais. Gal šie jau susisiekė su Centru ir nurodė, kur jie yra?..

Šia žinute saugumas siekė nušauti du zuikius: sudaryti įspūdį, kad A. Riekstinis gyvas ir sužinoti N. Balodžio buvimo vietą.

Saugumas ir pats ėmėsi aktyvių veiksmų – sudarė žodinį N. Balodžio portretą ir išsiuntinėjo informaciją saugumo ir milicijos regioniniams skyriams.

Paskelbta paieška davė rezultatą. Spalio 29 d. Rezeknės geležinkelio stotyje buvo pastebėtas žmogus, panašus į paieškomąjį. Jis įsėdo į traukinį, važiuojantį į Pytalovą (buvęs Latvijos miestas Abrenė). Išlipusį jį iškart sulaukė geležinkelio apsaugos

darbuotojas ir milicininkas (arba juos vaizduojantys persirengę saugumiečiai). Suimtas iš tikrųjų pasirodė esąs N. Balodis. Turėtus daiktus jis buvo paslėpęs viename vienkiemyje. *MGB* laimei, jis dar nebuvo nusiuntęs *CŽA* nė vieno situacijos raporto.

Tiksliai nežinoma, kokius įtikinimo metodus pritaikė saugumiečiai N. Balodžiui, tačiau galiausiai priverstė jį dirbti jiems. Perverbuotas N. Balodis tapo *MGB* agentu slapyvardžiu „Kapitonas“. Tik 1953 m. gegužę, t. y. daugiau nei po pusės metų, jis nusiuntė radiogramą *CŽA*.

Ilgam pradingusio agento pasiteisinimai, kad ilgą radijo tylą lėmė neva sunkios traumos, kurias jis patyrė desantavimosi metu, žvalgybos analitikų neįtikino. N. Balodis pats padėjo jiems suprasti, kad neveikia laisva valia.

Kaip jam tai pavyko padaryti?

Tokiems atvejams buvo iš anksto numatyti vadinamieji saugumo indikatoriai – tam tikros detalės korespondencijoje ar radiogramose. Nieko nežinančiam žmogui jos nekrito į akis ir nieko nereiškė. Tačiau nereikšmingo žodžio, skyrybos ženklų ar kito sutartinio indikatorius pakako, kad adresatas suprastų – respondentas yra kontroliuojamas!

Beje, apie šį metodą žinojo ir sovietų kontržvalgyba. Vis dėlto N. Balodžiui pavyko įterpti į jam padiktuotą pranešimą kažkokį pavojaus signalą, nes *CŽA* iškart suprato, kad agentas pateko į nelaisvę. Buvo priimtas sprendimas iš dalies priimti sovietų žaidimo taisykles: dėtis, kad nežino, jog *AECAMUSO/3* suimtas, ir palaikyti su juo kontaktą – bent jau tol, kol jis gyvas.

Tolesnis N. Balodžio likimas miglotas. Labiausiai tikėtinas variantas, kad jis buvo nuteistas, vėliau išėjo į laisvę ir gyveno Rygoje, akylai stebimas saugumo. Tačiau vėliau N. Balodžio biografijoje atsiranda keistenybė. Viena versija – 1969 m. jis žuvo, partrenktas automobilio. Kita – mirė sava mirtimi 1980 metais. Veikiausiai turime reikalą su dar viena saugumo kombinacija – buvęs agentas fiktyviai „numarintas“, siekiant užkirsti jo kontaktus su *JAV* gyvenusiais artimaisiais...

Buvusio Latvijos SSR KGB būstinės kalėjimo koridorius. Saugumiečiai turėjo metodų prakalbinti ir perverbuoti juos dominusius asmenis...

„Siųskite žmogų, pinigų ir įrangos“

O „Pilotas“ toliau dirbo savo juoda darbą. Reguliariai siunčiamuose pranešimuose jis piešė sėkmingą operacijos eigą, tačiau dėjosi, kad dėl to jis mokąs pernelyg didelę kainą. Jis likęs vienas, be daiktų ir be pinigų. Dirbti esą pavojinga, rizika maksimali. Agento žinučių stilius specialiai buvo parinktas taip, jog atrodytų, kad jį lydi pastovi įtampa ir nervingumas, o moralė tuoj palūš.

Reaguodama į tai, projekto vadovybė ėmėsi neatidėliotino problemos sprendimo – „sėkmingai“ dirbančiam agentui atsiųsti pagalbininką su pinigais ir papildoma įranga.

Šio agento tikrasis vardas ir pavardė – Leonidas Zarinis (latv. *Zariņš*).

Intensyvus naujojo žvalgybos agento parengimo kursas JAV truko maždaug dvidešimt savaitių. Paskui – trumpas poilsis ir skrydis už Atlanto, į Vakarų Vokietiją.

Čia jam buvo įteikti dokumentai darbininko Jurio Vanago vardu, įduotas konteineris su daiktais. 1953 m. gegužės 16-osios naktį L. Zarinis parašytu nusileido Aucės apylinkėse, apie šimtą kilometrų į pietvakarius nuo Rygos.

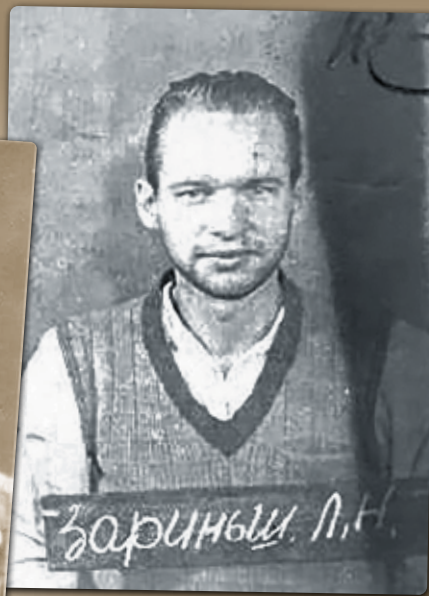
Gegužės 22-ąją, laikydamasis visų saugumo priemonių, agentas prieina prie Markso ir Lenino (dabar – Gertrūdos ir Laisvės) gatvių sankryžos Rygoje. Iš sutartinių ženklų jis nesunkiai atpažįsta pagrindžio atstovą, su kuriuo jis ir turėjo susitikti. Kartu jie pasiekia konspiracinį butą prie Arkadijos parko. Ten L. Zarinis perduoda naujam pažįstamajam 25 000 rublių ir pasilieka čia pernaktoti.

Kitą rytą, nuėjęs į tramvajaus stotelę, L. Zarinis iškart suimamas. Be abejo, jį išdavė vakarykštis pažįstamas – agentas „Pilotas“. Bet suimtas jis to nežino...

Bendradarbiauti jis atsisako. Saugumui nepavyksta jo palaužti. L. Zarinį pripažįsta fanatišku antisovietiniu elementu, netinkamu perverbavimui. Galiausiai jis etapuojamas į Butyrkų kalėjimą, ten 1954 m. rugpjūčio 3 d. sušaudomas.

Tam, kad agento išaiškinimas iškart po susitikimo su E. Ozoliniu („Pilo-

Leonidas Zarinis: Vakaruose ir MGB kalėjime. Palaužti jauno latvių rezistentų nepavyko, ir 1954 metais jis buvo sušaudytas Maskvoje.

Leonidas Zarinis gimė 1927 m. Priekulėje, Latvijoje. 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, taip išvengdamas sovietinės reokupacijos. Atsidūręs Hochfeldo perkeltųjų asmenų stovykloje, baigė latvišką išėivių gimnaziją Augsburgėje, vėliau įstojo į Baltijos universitetą Pineberge. 1950 m. gabus jaunuolis gavo Jaunųjų krikščionių asociacijos (YMCA) stipendiją mokslams JAV. Stipendija buvo minimali, tad L. Zarinis papildomai uždarbiavo, baigęs trečią kursą Luizianos universitete, įsidarbino kompanijoje „Bell Telephone“. Darbas laboratorijoje jį slėgė – latvių išėivis nuolat galvojo apie prarastą tėvynę.

L. Zarinio likimą pakeitė jo paties parašytas laiškas, adresuotas Baltiesiems rūmams. Jame jis papasakojo apie sovietų žiaurumus ir ragino remti pagrindinę antisovietinę veiklą okupuotose Baltijos valstybėse. Laiškas atsidūrė žvalgybos rankose, o jau REDSOX vadovybė mokėjo kalbėtis su jį dominusiais žmonėmis. L. Zarinui buvo pranešta, kad jo tėvynėje, okupuotoje sovietų, jau veikia gerai organizuotas pagrindis. Gal patriotiškai nusiteikęs 25-metis norėtų prisijungti prie bendro reikalo? Jis sutiko. Nuo to momento žmogus, vardu Leonidas Zarinis, nustojo egzistuoti. Dabar jis – Charles H. Nourse, agentūrinis slapyvardis „Lenis“, kriptonimas dokumentuose – AEBIAS/2.

tu“) neatrodytų įtartinas ir nemestų šešėlio ant dvigubo agento, MGB organizavo priedangos kombinaciją. Saugumas jau senokai žaidė kitą operatyvinį žaidimą (Operacija „Lursen-S“, į kurią įpainiotas ir lietuvis – dvigubas agentas Jonas Deksnys), siekdami dezinformuoti britų žvalgybą.

M16 žvalgybininkai įsitikinę, kad palaiko ryšius su Kuršo „antisovietinio pasipriešinimo kovotojais“. Iš tikrųjų tai fiktyvus partizanais apsimitančių agentų smogikų skyriaus dydžio vienetas, kuriam vadovauja stotingas ir charizmatiškas vadas „Maksas“. Iš tikrųjų šiuo slapyvardžiu dangsotosi Latvijos SSR MGB nacionalinis kadras – saugumo majoras Albertas Bundulis (įsidėmėkime šią pavardę – ji

dar šmėkštelės vėlesniuose šios istorijos vingiuose).

„Kovotojas Maksas“ savais kanalais informuoja britus, kad prie Aucės suvežta daug MGB kariuomenės, vyksta intensyvus vietovės šukavimas. Kažin ką tai gali reikšti?

Britai pasidalija šia informacija su amerikiečių kolegomis. Šie, sugretinę faktus, kad L. Zarinis, parašytu nusileidęs prie Aucės, iki šiol neatsišaukė, padaro išvadą, jog jis „greičiausiai likviduotas“, taip ir nespėjęs atvykti į sutartą vietą Rygoje.

E. Ozolinis vėl išėina sausas iš vandens ir eilinį kartą skundžiasi kuratoriams – vienam veikti sunku. Gal jie galėtų vis tik atsiųsti porininką, kaip yra žadėję? ■

MINDAUGAS ČERNIAUSKAS

MERKIN MŪŠIUI –

Prieš 80 metų – 1945 m. gruodžio 15 d. – sniegas Merkinėje nusidažė krauju. Kylantys tiršti ir tamsūs dūmų debesys nuo degančių pastatų maišėsi su krintančiomis snaigėmis. Kur ne kur tarp retėjančio ginklų kalenimo girdėjosi rusiški keikimai bei Lietuvos partizanų komandos atsitraukti. Čia ką tik įvyko kova – viena iš garsiausių Lietuvos partizanų įvykdytų puolamųjų operacijų prieš okupantą, vėliau imta vadinti Merkinės mūšiu.

ĖS 80

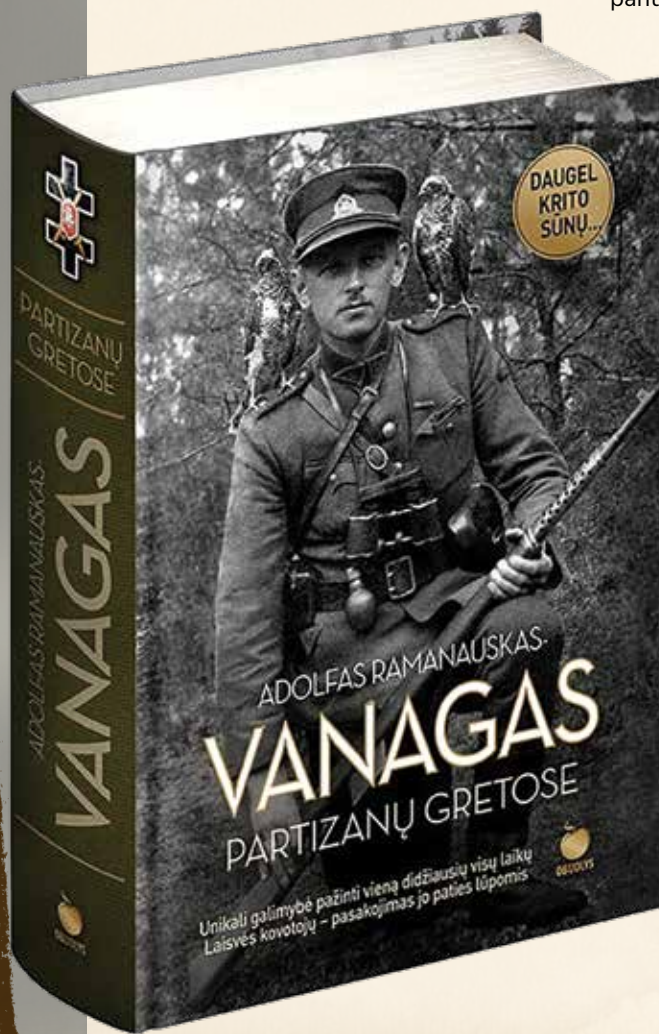
Apie mūšio eigą ir detales daugiausia žinome iš Lietuvos partizanų vado Adolfo Ramanausko-Vanago atsiminimų jo knygoje „Partizanų gretose“, rašytų 1953–1956 m. laikotarpiu. *Vanago* pasakojimas iš tiesų yra gan išsamus, jame aprašyta mūšio priešistorė, pasirošimas, planavimo procesas, mūšio eiga ir rezultatai, iš atminties netgi įvardytas ir 41 asmuo, dalyvavęs tose kautynėse, papasakoti jų likimai.

Kita vertus, detalių niekada nebūna per daug, ir reiklesnis skaitytojas gali pasigesti tam tikrų epizodų išsamesnio įvardijimo, pavyzdžiui: kiek buvo įkalintųjų miestelio kalėjime, kurių mūšio metu nepavyko išlaisvinti; ar partizanai atsitraukdami pasiėmė nukautų partizanų kūnus (minimas tik mirtinai sužeistas kovotojas Juozas Volungevičius-Siaubas); kokios buvo konkre-

čios užduotys pačiame miestelyje. Neturime detalesnio Šarūno rinktinės partizanų veiksmų prie tilto liudijimų iš partizanų pusės. *Vanago* atsiminimus apie mūšį papildė Merkio rinktinės štabo dienoraštis, kuriuo *Vanagas* greičiausiai naudojosi rašydamas savo atsiminimų knygą. Vertingos ir priešostovyklos ataskaitos. Jose įvykiai aprašomi iš okupantų pozicijų.

Mūšio eiga, laikas pagal abiejų stovyklų aprašymą iš esmės sutampa, skiriasi tik tam tikros detalės, kaip antai: kautynėse dalyvavusiųjų skaičius (pvz., pagal sovietų saugumo ataskaitas, partizanų kautynėse dalyvavo iki 300), kritusiųjų iš abiejų pusių skaičiai. Taip pat iš okupantų ataskaitų aiškėja okupantų reakcija po mūšio, jų suaktyvėjęs veikimas, partizanų paieškos, gyventojų suėmimai, tardymai. Apie tai mūšio apžvalgose dažnai nepaminima. Nors akivaizdu, kad toks partizanų išpuolis prieš vieną iš okupantų lizdų turėjo suerzinti priešą, suaktyvinti jo veikimą naikinant kraštą.

Merkinės mūšio tema paliesta ne viename filme, žinoma keletas partizanų dainų, o Merkinės krašto muziejinius yra pasiekęs vienas kitas gyvųjų liudininkų pasakojimas. Šio straipsnio autorius yra bendravęs mažiausiai su keturiais asmenimis, prisimenančiais mūšio priešistorės fragmentus, mūšio pradžią. Ir nors dažnu atveju pasakojantieji tai matė ir suprato vaikų akimis bei protu, kiekviena jų prisimenama detalė alsuoja gyvastimi, tikrumu, pagarba to mūšio dalyviams.

Susidūrimai su okupantu

Ėjo antrieji antrosios sovietų okupacijos metai. Kaip atsakas į atėjūnų terorą, visoje Lietuvoje jau veikė didesni ar mažesni partizanų dariniai. Dzūkijoje nuo 1945 m. vidurio veikė Juozo Vitkaus-Kazimieraičio vadovaujama Dzūkų grupė, metų pabaigoje virtusi A apygarda; šiauriau Alytaus – Dominyko Jėčio-Ąžuolio vadovaujama Dzūkų rinktinė. Iki 1945 m. gruodžio Merkinės mūšio Dzūkijoje jau buvo įvykęs ne vienas susidūrimas, nusinešęs šimtus ne tik okupantų, bet ir partizanų gyvybių. Dažnu atveju į partizanų susitelkimo vietas atėjūnai nusitaikydavo gavę informacijos iš išdavikų ir šnipų, pasiūsdami ten savo įgulas. Tokios buvo Panaros kautynės (1945 m. vasaris), Kalniškės mūšis (1945 m. gegužė), Varčios mūšiai (1945 m. birželis). Iš viso per šias kautynes žuvo daugiau nei 100 Lietuvos partizanų. Mažiau žinome apie kitus susidūrimus, o jų buvo dešimtys. Pietų Lietuvos partizanų atlasas primena ir apie juos. Pvz., 1945 m. vasario 2 d. Pieriškių kaime kautynių metu žuvo 22 partizanai ir jų rėmėjai. Vasario 5 d. Lazdijų r. Macevičių k. žuvo 20 partizanų; vasario 14 d. Butrimonių vlsč. Tabalenkos k. žuvo 9 partizanai; vasario 21 d. Liepakojų k. žuvo 32 partizanai; kovo 7 d. Balbieriškio miške – 13 partizanų; kovo 27 d. Žaliamiškyje – 17 partizanų ir t. t. Ginkluoto, Lietuvos laisvės siekiančio pogrindžio ir okupantų kruvini susidūrimai tapo neišvengiama kasdienybe. Nuostolių patirta abiejose pusėse.

Jeigu priešas rėmėsi valstybės prievartos aparatu, silpnesniojo pozicijoje atsidūrusiems partizanams gi teko remtis savo morale, tikėjimu kovos teisumu, pasitikėjimu grįstais santykiais su civiliais gyventojais. Jeigu partizanų užuovėja buvo miškai, o paramos šaltinis – kaimas, priešas gi įgulas telkėsi miestuose ir buvusių valsčių centruose.

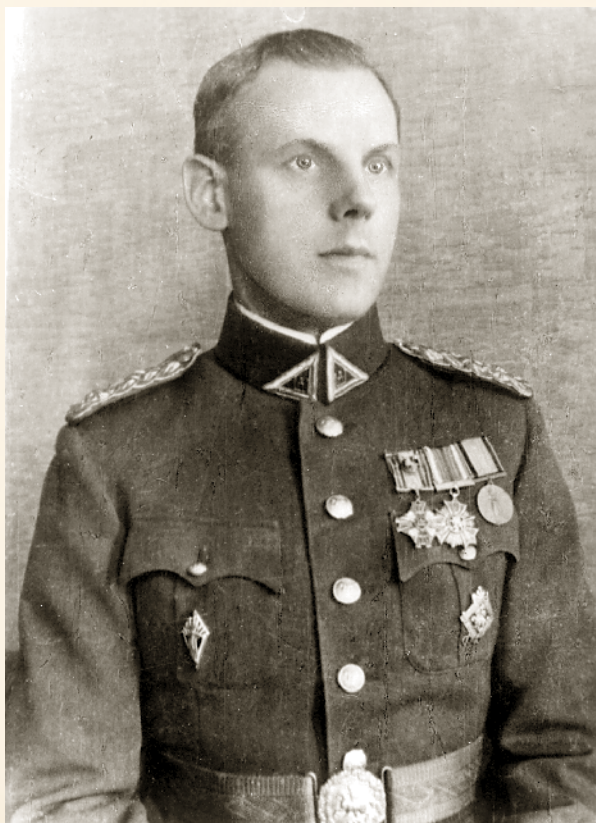
Iš čia ir buvo vykdomos operacijos prieš partizanus ar civilius gyventojus. Vienos iš tokių operacijų metu 1945 m. gruodžio 4 d. Mardasavo (kitur minimi netoliese esantys Puvo-

čiai) kaime atokvėpio metu netikėtai priešas užklupti žuvo: Marcinkonių bataliono vadas leitenantas Lionginas Švalkus-Šernas, perlojiškis Tomas Kondrotas-Briedis ir partizanai slapyvardžiais *Jurginas* bei *Kardis* (kai kuriuose šaltiniuose rašoma, kad žuvo tik trys partizanai). Partizanai kovėsi kol nesibaigė amunicija, o tada, tikėdamiesi tokiu būdu atsitraukti, metėsi į sraunųjį Merkį su visais partizanų dokumentais. Anot Juozo Jakavonio-Tigro pasakojimo, į Merkį įkrito ir krauju aptaškyta maldaknygė, kurią jį ties Kasčiūnų kaimu paėmė nuo ledo lyties ir atnešė į Jakavonių sodyboje įrengtą vadavietę tuometiniam Merkio rinktinės vadui A. Ramanauskui-Vanagui. Maldaknygę lydėjusi tragiška žinia apie kovos draugų žūtį tapo įkvėpimu Merkinės puolimui.

„Nutarėme priešui atkeršyti“ Sprendimas pulti Merkinę

A. Ramanauskas-Vanagas rašė: „Jau buvau pasiruošęs vykti pas A. apy-

gardos vadą pulkininką Kazimieraitį į bunkerį, kuriame jį ir jo štabo pareigūnus laikinai apgyvendinau. Kaip tik tuo metu prie manęs priėjo mūsų šeimininko sūnus su maldaknyge rankoje. Jis pasakė, kad maldaknygę pačiupęs nuo Merkio upės pakraščiu plaukusio išo gabalo. Maldaknygė „Šaltinis“ buvusi atversta ir dar nespėjusi peršlapti. Beje, atverstajame puslapyje buvusi štai tokia malda: „Nugręžkite savo akis į dangų ir melskitės už mane, nes mano siela apleido mano kūną...“. Pamanėme, kad kas nors, matyt, apsisvertė su valtimi, kai kėlėsi per Merkį. Kadangi buvo šiokiadienis, tai nusištabėjome, kad nelaimingasis turėjo maldaknygę. Vos spėjau pasidalyti įspūdziais su Kazimieraičiu, kai prie bunkerio durelių išgirdome žingsnius. Netikėtai atvyko mano adjutantas Gegutis. Jis pranešė liūdną naujieną: Puvočių (Mardasavo, – red. past.) kaime, poilsio metu netikėtai priešas užklupti, žuvo Marcinkonių bataliono vadas Šernas (leitenantas Kondrotas) su dviem kovos draugais. Bunkeryje įsiviešpatavo tyla... Visi drauge sukalbėjome maldą už kritusius. Nutarėme priešui atkeršyti. Pasiūliau pulti Merkinę. Išdėsčiau savo samprotavimus. Kazimieraitis su tuo sutiko ir davė naudingų patarimų.“

A apygardos vadas plk. Juozas Vitkus-Kazimieraitis

Nuspręsta padaryti Merkinės miestelio „operacija“. Apie tai norėtusi labai daug paminėti, bet geriau po pačių įvykių. Norėtusi dar išlikti gyviems. Tačiau kaip jau bus skirta bus gerai, jeigu to pareikalaus urangioji Tėvyne Lietuva.

Šarūno rinktinės partizanai. Antanas Grušauskas-Siaubas (g. 1901 m.) nuotraukoje trečias iš kairės. Žuvo 1947 m. spalio 31 d. Ežerynų kaime.

„Norėtusi išlikti gyviems“ Pasiruošimas

Merkio rinktinės štabo dienoraštyje prieš Merkinės mūšio puolimą paliktas įrašas: „Norėtusi išlikti gyviems“. Šis įrašas puikiai iliustruoja suvokimą pavojaus, kuris tykojo dalyvausiančiųjų žygyje. Ypač tai gerai suvokė mūšio vadai, todėl pasiruošimo etapui buvo skirtas ypatingas dėmesys. Pirmiausia reikėjo gerai įvertinti savo ir priešų pajėgumus, galimybes surinkti žiemosi jau išsiskirsčiusius vyrus, atlikti žvalgybą, aiškiai suformuluoti užduotis, atsižvelgti į gamtines ir klimato sąlygas, atstumus. Žinodami, kad Merkinėje priešų gerai saugomi Merkio ir Nemuno tiltai ir kad pačiame miestelyje sutelktos nemažos priešų pajėgos su potencialu greitai gauti pastiprinimą iš aplinkinių gyvenviečių (ypač Alytaus), mūšio vadai galvojo, kaip išvilioti dalį priešų pajėgumų iš paties miestelio ir taip sudaryti puoliančiųjų persvarą, kaip atkirsti

galimą pastiprinimą iš gretimų miestų (Alytaus, Varėnos, Druskininkų). Svarbu buvo pasirinkti ir tinkamą puolimo kryptį, sukuriant netikėtumo efektą.

Puolimo data pasirinkta gruodžio 15-oji. Pagal puolimo planą, operacijos išvakarėse gruodžio 14 d. užnemunėje nuo Merkinės veikiančios Šarūno rinktinės A. Juozapavičiaus grupės Antano Grušausko-Siaubo vadovaujami partizanai turėjo išmušti aršiausius komunistus ir užimti pozicijas prie kelio, tikintis, kad po šio įvykio iš Merkinės pajudės dalis priešų pajėgų į užnemunę. Išgirdę apie pradėtas kautynes, tuo metu Merkinę galėtų pulti Vanago surinkti vyrai. Šį planą užnemunėje veikiančioms partizanams perdavė A. Ramanauskas. Pati kelionė per upę nebuvo paprasta. Apie tai ir susitikimą su užnemunės partizanais išsamiai aprašoma Merkio rinktinės štabo dienoraštyje: „Visą kelią baisiai pustė. Keliauta buvo vienok geram ūpe. Keliauti teko šešiolika kilometrų. Visi keliai taip baisiai buvo užnešti, kad Gegutis, kelio geras kaip

paprastai žinovas, kiek nuklydo, bet išėita ne per blogiausiai. Visų mintys buvo apie tai, kaip bus padaryta su persikėlimu per Nemuną, nes kaip jau Doktoras buvo pasakojęs apie savo kėlimąsi prieš dvi dienas, buvęs labai sunkus, nes lytys ėjusios ir valtelę kaip plunksną nešusios kur joms patikę. Vargais ne galais pasiekiamas ir Nemunas. Mūsų nustebimui Nemunas ką tik sustojo. Pranešama, kad vietomis ledo visiškai nėra ir aukščiau dar einančios lytys. Visų blogiausiai, kad pasnigta ir negalima skirti, kur tikra lytis, ant kurios galima atsistoti, ir kur tik sniegas. Doktoras laimei čia turi savo pažįstamą, kuris puikiai apie tokius dalykus nusimano. Visiems trims pastarasis paduoda po kartį ir leidžiamasi į Nemuno vagą. Vyksta kėlimasis, kuris užtrunka apie 30 min. Einama labai atsargiai.

Pasakota, kad tą dieną jau vaikai perėję net du kartus. Laimingai pasiekus antrą pusę nuskubėta į pasimatymą. Vienok iš Siaubo pusės atvykimas buvo pavėluotas ir teko gerokai

laukti. Taip buvo laukiama apie 4-ias valandas. Siaubas savo žodį ištesėjo ir, pats negalėdamas atvykti, pasiuntė savo adjutantą ir kitus tris vyrus, kurie dėl gana tolimos kelionės atvyko gana vėlai apie 12 val. Tuoj pat pradėtas pasitarimas.

Siaubo pusę atstovavę vyrai Vanagai sudarė gerą įspūdį, gal tik su tuo trūkumu, kad per daug linkę išgerti. Pagrindiniu pasitarimo objektu tampa Merkinės puolimas – jo planas. Nutarta: 1. Merkinę pulti. 2. Siaubas turi iš anksto padaryti ofensyvą prieš komunistus, kas iššauktų rusų reagavimą ir tuo pat stambesnės rusų pajėgos taptų išviliotos į parengtas iš kalno pasalas. 3. Tuo metu, kai bus Vanago išgirsta pasalų kautynių ugnis, Vanagas vykdo Merkinės miestelio puolimą. Sutartini ženkilai: gerai – baltos; sunkiai vyksta – reikalinga pagalba – įvairių spalvų raketos. /Sutartini ženkilai abiem pusėms tie patys/. 4. Pasisekimo atveju Siaubas atvyksta taip pat į miestelį, priešingu atveju palaiko moraliai priartėdamas prie Nemuno ir šaukdamas su savo įgula „Valio“. 5. Š. m. gruodžio mėn. 18 d. toje bemaž vietoje numatytas parengiamasis asmenų susitikimas numatyta datai, kada vėl Vanagas su Siaubu asmeniškai arba pagal reikalą kitokiu būdu susitiks.

Po pusvalandžio asmeniško min-timis pasidalijimo Vanagas, Gegutis ir iš kitos pusės Siaubo įgaliojami susitarimui asmenys drauge ir Doktoru išsiskiria, nes visiems rūpi tolimesni uždaviniai. Vanagas su Gegučiu ir su tuo pat palydovu vėl skuba prie Nemuno, nes jau atolydis ir Nemunas, pasak jų, gali vėl tuoj pat pajudėti. Šiuo kartu dėl atsargumo jau tiesiamos lentos ir po gero pusvalandžio Vanagas su Gegučiu jau persikėlę. Paėjus apie kilometrą pėsčiomis, pasiimama pastotis – rogės ir taip keliaujama net iki Merkio. Toliau vėl pėsčiomis iki reikiamos sutikti vietos. Jau visiškai rytas. Vanagai netenka nė minutės primigti, nes toje vietoje jau randami susirinkę vyrai, kurie dar nesuskirstyti kovos vienetais.“

Paminėtina, kad prieš išsiskirdami su užnemunės partizanais susirinkusieji sugiedojo Partizanų himną: „Ar sninga,

lyja naktį, dieną, / Ar šaltis kaustomus, / Žinau aš ginklo rūšį vieną, / Kiekvienas čia ramus. / Mes partizanai vyrs į vyrą, / Mes viešpačiai miškų. / Ar dainos skamba, švinas byra, / Visur mums bus ramu. / Mums plieno šalmai galvas dengia, / Širdis pilna garbės / Aplink granatom apsispenę / – Ranka nesudrebės. / Tėvynės meilė aiškiai spindi / Akyse ir veiduose, / Ir žemės jie tėvų nei sprindžio / Niekuomet neatiduos. / Maža Tėvynė, bet galinga / Iš praeities laikų, / Ir narsių vyrų jai nestinga / Didvyrių milžinų.“

Brangiai galėjęs kainuoti neatsargumas

Prieš susitikimą su užnemunės partizanais įvyko atsitikimas, dėl kurio puolimas galėjo neįvykti išvis. Trumpai apie tai. Išsiuntęs Strazdą ir Studentą surinkti Merkio rinktinės vyrus, Vanagas pats ruošėsi kelionei į užnemunę. Bunkerio anga, į kurią patekimas buvo per ūkinio pastato vidų, per neatsargumą buvo neuždaryta. Vanagas su Gegučiu ir Trečioku tarpusavy kalbėjosi ir valė prancūzišką kulkosvaidį, kurį planavo imti į kautynes. Visiškai netikėtai visą kaimą užplūdo rusai, o aštuoni iš jų ėmė krėsti sodybą, kurioje buvo partizanai. Anga patekimui į bunkerį buvo 8 metrų, tad nei Vanagas nei jo bendražygiai negirdėjo nei sąmoningai garsiai kalbančio šeimininko, nei kratą darančių rusų. Kaip rusai nulipdami nuo pašiušės nepamatė atidarytos angos, Vanagai atrodė neįtikėtina. Prisimindamas šį momentą Vanagas rašė: „Per plauką likome gyvi ir <...> šiuo įvykiu palikta gyvybė tik Visagalio Dievo Apvaizdos“.

Renkasi vyrai Susidūrimas su stribais

Gruodžio 13 d. Lankininkų ir Kasčiūnų kaimų apylinkių miškuose į sutartą vietą pradėjo rinktis kovotojai. Gruodžio 14 d. jų čia jau per 70. A. Ramanauskas rašė: „Tvarkėmės ir ruošėmės kautynėms. Paskyriau vyresnius, kurie turėjo vadovauti grandims, skyriams ir būriams, nes

anksčiau paskirtieji organizaciniu požiūriu ne visi tiko būti vadais kautynių metu.“ Užnemunėje gi telkėsi Šarūno rinktinės vyrai. Iš užduočių prieš mūšį paminėtina Vanago užduotis Druskininkų bataliono partizanams (vadas Balutis) gruodžio 15-osios rytą nukirsti telefono laidus, jungiančius Merkinę su Druskininkais, ir kiek įmanoma trukdyti vykstančiam priešo pastiprinimui. Tas pats numatyta keliuose į Merkinę iš Varėnos ir Alytaus. Gruodžio 14 d. vėlyvų pietų metu (pagal sovietų saugumo ataskaitas apie 17 val.) į partizanų stovyklą atvyko Lankininkų kaimo gyventojas ir pranešė, kad į jo ūkį atvyko 12 Merkinės stribų, jie plėšia jo ūkį ir krauna į vežimą jo turtą; valstietis su ašaromis akyse prašė kad partizanai pamokytų grobikus. Ką veikė stribai šiame kaime, sužinome skaitydami kagėbisto K. Javseičiko mintis. Jis rašė: „Lankininkuose liaudies gynėjai turėjo pagalbinį ūkį, kur užsiaugindavo daržovių, rugių, kiaulių, pašarų keletui savo arklių.“ Anot jo, stribai ir nuvažiavo ten atsivežti šieno. Žinoma, kur gi čia minėsi, kad tie „liaudies gynėjai“ atvyko žmogelio apiplėšti.

Ir čia partizanai turėjo spręsti dilemą: ar atsiliepti į gyventojų prašymus sutrukdyti savivalę ir pamokyti stribus ir taip nukrypti nuo puolimo plano rizikuojant išsiduoti, ar visgi nesikišti ir laikytis pirminio sumanymo Merkinę pulti iš pietryčių pusės, neišsiduodant apie didelį partizanų susitelkimą. Iškilus šiai dilemai Vanagas sukvietė vyresnių vadų pasitarimą. Buvo nuspręsta, kad yra „puiki proga duoti garo istrebiteliams“, kartu pakeičiant planą ir nusprendžiant Merkinę pulti ne iš pietryčių, o iš šiaurinės pusės nuo Subartonių...

„Pietauti nebuvo kada. Paskirsčiau vyrus į dvi dalis ir pasileidome tekini Lankininkų kaimo link. Viena dalis, vadovaujama Strazdo, turėjo užimti pozicijas prie Lankininkų kaimo kapinių. Aš su vyrais planavau pastoti priešui kelią nuo Merkinės miestelio pusės. Sniego danga buvo per 10 cm. Pušelių šakos apdengtos storu sniegu apklotu – matomumas dėl šios priežasties labai blogas. Skubėdami smarkiai sušilome. Pagaliau

įvykio vieton. 2. Apie jų sugrįžimą nieko nežinoma. 3. Mieste ramu ir rusų bei istribitelių taip jau nesimato. Antroje pusėje Nemuno tyła.“ Kiek liko prieš pajėgų Merkinėje atskleidžia rusų ataskaitos: vienoje iš jų rašoma: „Merkinėje tuo metu buvo 7 NKVD-NKGB darbuotojai, 13 liaudies gynėjų ir 8 NKVD vidaus kariuomenės 261-ojo ŠP kariškiai, tarp jų virėjas, skalbėja ir kt.“ Taip pat prie šio skaičiaus paminėtina tiltų apsauga – per 20 asmenų.

Svarus žvalgų darbo vaisius buvo partizanų prieš puolimą gautas ir keliais egzemplioriais pagamintas miestelio situacijos planas, kuriame detalai atvaizduota miestelio gamtinė aplinka, gatvių tinklas, pastatai, jų paskirtis ir būklė, rusų, stribų, komunistų įsikūrimo vietos, įrengti bunkeriai, kulkosvaidžių lizdai. Merkio rinktinės štabo dienoraštyje užsimenama: „Gegutis nubrėžė jau antrą Merkinės miestelio planą ir lopydamas savo milinės kišenes duoda savo sampro-

Merkinė po 1941 m. birželio 22 d. nacistinės Vokietijos bombardavimo.

tavimus dėl puolimo plano ir pajėgų susiskirstymo.“ Planą sudaryti turėjo padėti pačioje Merkinėje legaliai gyvenantys asmenys, slapti partizanų pagalbininkai. Tą liudija pats žemėlapis turinys. Žemėlapyje pateiktą informaciją galėjo žinoti ir fiksuoti tik pačioje

Merkinėje gyvenantys žmonės.

To meto Merkinės miestelio būklė išties buvo apverktina. Tai atsispindi ne tik partizanų įgytuose žemėlapiuose, kur didesnė dalis pastatų atvaizduota kaip sugriauti, tačiau ir šiandieną turimose 1941–1944 m.

miestelio fotografijose, kuriose matyti Merkinės sunaikinimo II pasaulinio karo metais mastas. 1943 m. Alytaus apskrities viršininko rašte Vidaus reikalų departamentui rašoma: „*Nuo karo veiksmų Merkinės miestelyje sudegė Vilniaus, Bakšio, Kauno, Kalno, Kreivoji, Gardino, Jagmino, Bloznelio, Bačnyčios gatvės ir Dariaus ir Girėno aikštė.*“

Turint omeny, kad miestelis per pirmąją sovietų okupaciją, 1941 m. birželio karinius veiksmus ir Holokaustą neteko didžiosios dalies gyventojų (žydus išžudė naciai, o daug vietos lietuvių inteligentijos sunaikino sovietų okupantai dar pirmosios okupacijos metais), vaizdas pačioje Merkinėje turėjo būti nykolas. Itin gerai tą įspūdį savo atsiminimuose perteikė Juozas Vitkus, 1944 m. vasarą atvykęs dirbti į Merkinę: „*Gavęs Alytaus švietimo skyriaus vedėjo skyrimą į Merkinės gimnaziją, išžygiavau pėsčiomis. Tuo metu kitokios transporto priemonės ir nebuvo, nes Vakaruose dar dundėjo karo pabūklai. Abipus Nemuno tilto ant Merkinės kalvų išdėstyti sovietų zenitiniai artilerijos pabūklai, karių žeminės. Merkinė atrodė nykiai – vien degėsiiai ir griuvenų krūvos ir kur ne kur sukrypęs namiūkštis. Žmonių gatvėse beveik nesimatė, tik keli išprotėję slankiojo nuo namo prie namo, prašydami išmaldos. Kai sutemdavo, atrodė, kad iš viso Merkinėje nė gyvos dvasios nelikę. Nė žiburėlio, nė garso, tik šturpą keliantis šunų kaukimas rodė, kad čia dar turi būti ir žmonių.*“

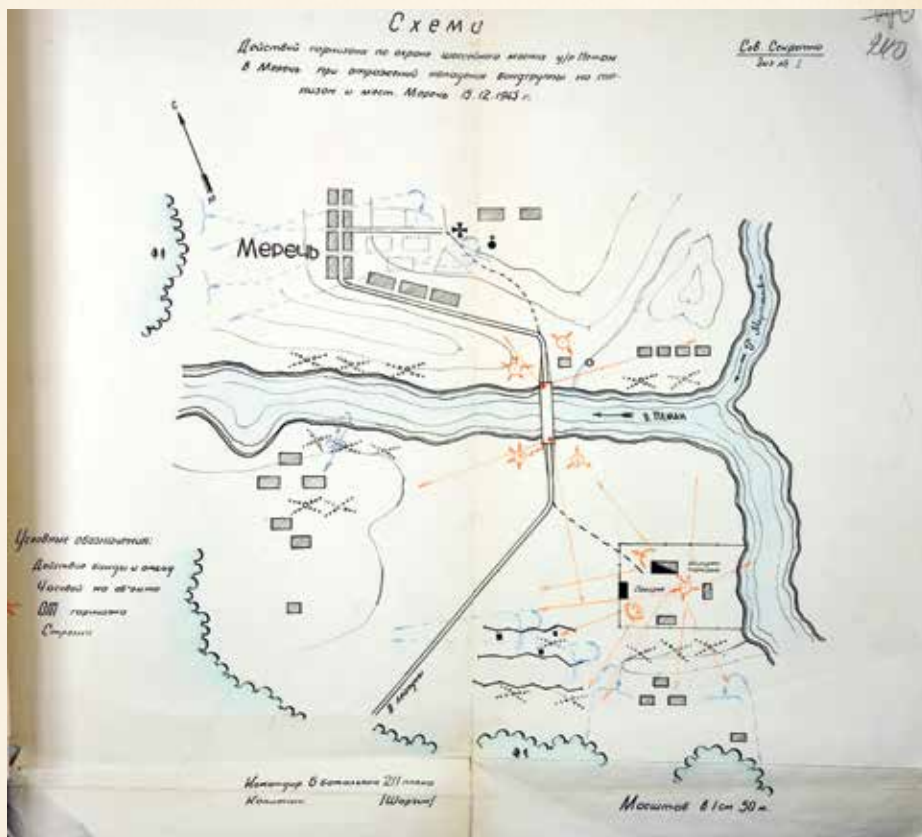
1945 m. pabaigoje miestelyje turėjo gyventi keli šimtai gyventojų. Tačiau dalis jų buvo komunistinių pažiūrų, dažnu atveju priklausė vadinamiesiems liaudies gynėjams. Ne vienas, prijausdamas naujai santvarkai, čia atsikėlė iš kaimų, nes ten jiems buvo pavojinga. Sovietų įgulos buvimas Merkinėje jiems teikė saugumo jausmą. Ši tendencija atspindėta ir partizanų sudarytame miestelio situacijos plane, jame pavaizduota per 40 pastatų, kuriuose įsikūrę komunistai ar strībai. Daugiausia jie koncentravosi mažiau karo metais nukentėjusiose Nemunaičio ir Seinų gatvėse. Būtent šia kryptimi nuo kapinių pusės turėjo veržtis viena iš partizanų grupių.

Neturime duomenų, ar pats A. Ramauskas-Vanagas buvo lankęsis Merkinėje iki karo. Logika saktų, kad taip. Tačiau manytina, kad nemaža dalis puolime dalyvavusių Merkio rinktinės partizanų miestelį turėjo gerai pažinoti iš ankstesnių laikų: tarpukariu Merkinė buvo vienas iš didesnių krašto ekonomikos, švietimo centrų. Kunigo Juozo Bakšio ir Vinco Krėvės iniciatyva Merkinėje dar 1921 m. buvo atidaryta vidurinė mokykla. Tad dalis Merkinės krašto partizanų, nors ir nebuvo kilimo iš Merkinės, tačiau Merkinę turėjo pažinoti iš mokslo Merkinėje laikų.

objektas – akylai saugomas. Už poros kilometrų saugomas buvo ir Merkio tiltas. Tiltus saugojo sovietų reguliariosios kariuomenės įgulos; buvo įrengti ugnies lizdai ir dzotai. Merkinėje prie tilto budėjo septyniolika 211-ojo geležinkelių apsaugos pulko karių. Įgulos ginklų arsenale buvo: du rankiniai kulkosvaidžiai, du PPS, 12 revolverių, 16 karabinų, 59 granatos f1.

Iš sovietų saugumo ataskaitų aiškėja, kad Šarūno rinktinės partizanai savo užduotį padaryti nuostolių aršiausiems užnemunės komunistams mūšio išvakarėse atliko – gruodžio

211-ojo geležinkelių apsaugos pulko 6-ojo bataliono vado kapitono Šargino pateikta schema apie įgulos veiksmus, prasidėjus partizanų puolimui tilto kryptimi.

Mūšio pradžia Bandymas prasiveržti pro tiltą

Prūsijos kariuomenės 1916 m. pastatytas Merkinės tiltas II pasaulinio karo metais besitraukiančios vokiečių kariuomenės buvo susprogdintas. Neaišku, kada tiksliai jis buvo atstatytas, tačiau 1945 m. gruodį jis jau buvo veikiantis ir, žinoma, kaip strateginis

14-osios vakarų Kibyšių kaime likviduota 10 asmenų. Tačiau į Kibyšių apylinkes sovietai savo pajėgų nepasiuntė – kaip jau minėta, pajėgos buvo pasiųstos Lankininkų kaimo kryptimi. Įvertinę situaciją, savo pajėgumus bei vedami didelio noro, Šarūno rinktinės partizanai patys apie 11 val. pabandė įveikti saugomą tiltą per Nemuną, tačiau juos čia, pagal įgulos ataskaitą, maždaug 170 m atstumu

nuo įgulos kareivinių pasitiko tilto ir įgulos sargybos atidengta arši ugnis. Kadangi vietovė buvo gana atvira (nebuvo miško kaip dabar, tačiau buvo tam tikrų tranšėjų, vienas kitas medis, krūmynai), partizanų judėjimas link tilto buvo sustabdytas – keli kovotojai žuvo, o kiti buvo priversti atsitraukti. Įgulos vado ataskaitoje rašoma, kad buvo penki bandymai priartėti prie nukauto partizano kulkosvaidžio, taip pat bandyta pereiti užšalusį Nemuną šalia tilto. Reikia konstatuoti, kad tilto apsauga buvo patyrusi ir turėjo pakankamai šaudmenų. Įgulos ataskaitoje rašoma, kad po mūšio apžiūrėjus lauką, rasti 6 nukauti partizanai, nurodyti rasti ginklai (rankinis kulkosvaidis, rankinis automatas, 2 granatos, 2 binokliai, pistoletas *Mauzer*, 476 vokiško pavyzdžio šoviniai). Įvardijama, kad įgulą užpuolė „galvažudžio“ Antano Grušausko-Siaubo vadovaujama 70–80 „gauja“, veikianti į šiaurės vakarus nuo Merkinės.

Šie Merkinės įgulos ataskaitos duomenys skiriasi nuo *Vanago* pasakojimo, kur jis teigia, kad „*du partizanai priėjo prie sargybinio ir pareikalavo gražiuoju praleisti vyrus. Sargybinis*

Malūno vieta prie Straujos upelio netoli Subartonių kaimo, iš kur pajudėjo *Vanagas* su savo vyrais.

pasišaukė iš tilto apsaugos bunkerio rusų leitenantą. Tas pažadėjo partizanus praleisti, bet pats tuoj šoko į bunkerį. Partizanai leitenantą ir sargybinį nukovė.“

Kaip buvo iš tiesų, galime tik spėlioti. Dvi stovyklos – du pasakojimai. Faktas, kad sovietų įgulos atskaita

vadovybei irgi galėjo būti pagražinta, nenorint sulaukti papeikimų ir tikintis paskatinimų.

Prie tilto užsimezgusių kautynių garsas pasklido keletą kilometrų. Gerai jis girdėjosi ir prie Subartonių malūno, kur tuo metu puolimui jau ruošėsi *Vanago* vadovaujami vyrai.

Tiltas per Nemuną Merkinėje tarpukariu.

Įsiveržimas į Merkinę

Tai geriausiai iliustruoja įsiveržimo dalyvių prisiminimai. Operacijai vadovavęs A. Ramanauskas-Vanagas vėliau savo atsiminimuose rašė: „Dar ne visi buvome pavalgę, kai išgirdome kulkosvaidžių kalenimą prie Merkinės. Buvo aišku, kad kautynės prasidėjo. Skubiai šokome prie malūno, esančio ant upelio netoli plento. Tuoj pat buvo nupjauti du telefono stulpai ir nukirsti laidai, jungę Merkinę su Alytumi. Žmonės, tą dieną atvažiavę malūnanan, suprato, kas netrukus prasidės. Mačiau, kaip vienas senyvas žmogus atsiklaupęs pats persižegnojo ir žegnodamas laimino vyrus. Kai kurie vyrai, taip pat moksleiviai, kurie anksčiau išėjo namo, išbučiavo partizanus.

Pasiėmėme reikiamą skaičių pastočių ir pasileidome vieškeliu. Šaudymas, kurį girdėjome prie Merkinės, greit nutilo. Netrukus buvome prie pat miestelio. Kad geriau skirtume savuosius nuo priešo, kiekvienas ant abiejų rankovių buvome prisisegę po platų baltą kaspiną. Iššokome iš pastočių ir pasiskirstėme abipus vieškelio. Daviau komandą „Pirmyn!“ Miestelio namų dar nebuvo matyti – juos užstojo čia pat prieš mus esantis pailgas kalnelis. Garsiai šaukdami „Pirmyn!“ ir „Valio!“, per kalnelį puolėme miestelin. (Rusų saugumiečio K. Javseičiko atsiminimuose „Giltinės sutramdymas“ rašoma, kad vienas iš „banditų“ į ataką ėjo su populiaria tarpukario lietuvių daina „Vilniaus kalneliai sveikiname jus / ruoškite drąsuoliam tinkamus kapus“, – M. Č.)

Miestelyje sproginėjo granatos. Buvome jau prie pat miestelio, kai priešas atidengė dar nelabai stiprią kulkosvaidžių, automatinių pistoletų ir šautuvų ugnį. Iki šiol vyrai bėgo visiškai neguldami. Tik dabar ir iš mūsų pusės buvo atidengta stipri ugnis ir pradėta pulti su perbėgimais. Kurį laiką priešas atsakė ugnimi, bet buvo galima just, kad priešinamasi neorganizuotai. Pastebėjome, kad priešas ieško, kur pasislėpti. Bemaž vienu metu visi trys būriai pasiekė miestelio gatves.

Pagrindinis pasipriešinimas buvo įveiktas gana greit. Priešas sulindo į gyvenamųjų namų rūsius ir pan. Pradėjome veikti grandimis. Vyresnieji

Merkinės cerkvės vaizdas pokariu. Sienos akivaizdžiai suvarpytos kulku.

turėjo aršiausių komunistų sąrašus; aptikus tokį, reikėjo sunaikinti. Tačiau ne viskas ėjo, kaip buvau numatęs. Ryšininkai, kurie turėjo palaikyti ryšius tarp būrių, dingo kaip į vandenį. Štai kad ir Jazminas (Juozas Lepeška, buvęs Merkinės gimnazijos mokytojas). Jį paskyriau visų prie manęs buvusių ryšininkų vyresniuoju, nes jis puikiai žinojo miestelį. Tačiau, užuot vykdęs duotus nurodymus, Jazminas puolė į gimnaziją. Ten, radęs sugulusius ant grindų vyresniųjų klasių mokinius, išrėžė ilgą kalbą – taip jis demonstravo savo drąsą. Daug kas išėjo kitaip. Aš pats tokioms kautynėms vadovavau pirmą kartą, o partizanams, netarnavusiems kariuomenėje ir, galima sakyti, pirmą kartą dalyvaujantiems mūšyje, vadovauti nelengva. Kadangi iš pradžių viskas sekėsi gerai, tai vyrai miestelyje jautėsi ne kaip kautynių lauke, o kone kaip atlaiduose. Vieni šeiminkavo valsčiuje, kiti milicijoje, tretį, apsupę kokį namą iš visų pusių, stovėdami šaudė į jį. Labai daug buvo šaudoma be taikinio. Dar gerai, kad savas savo nenukovė.

Aš buvau prie I būrio, kuris puolė vilnies centre. Greit užėmėme paštą. Tuoj pat sugadinome centrinės aparatus, nes paaiškėjo, kad rusai visą laiką kalbėjosi su Alytumi per Druskininkus ir šaukėsi pagalbos. Vėliau sužinojome, kad Druskininkų partizanų

bataliono vadas jam duotos užduoties neįvykdė – kai jis su keliais civiliais ruošėsi nutraukti telefono laidus, pamatė sunkvežimius su rusais ir vos sveiką kailį išnešė. Nesunkiai buvo užimta milicija ir valsčius. Iš ten buvo paimta rašomosios mašinėlės ir ginklai, dokumentai sunaikinti, o medinis valsčiaus pastatas padegtas.

Neįveikiama kliūtis, atnešusi mums daugiausia nuostolių, buvo bažnyčios ir cerkvės bokštuose su kulkosvaidžiais įsitvirtinę rusai. Man matant buvo mirtinai sužeistas Siaubas (Partizanas Juozas Volungevičius. Merkinės puolime dalyvavo ir kitas, prieš tai minimas partizanas slapyvardžiu Siaubas – Antanas Grušauskas, Šarūno rinktinės A. Juozapavičiaus grupės vadas, – red. past.) Kai visame miestelyje vyko smarkus šaudymas, sunku buvo nustatyti priešo ugnies taškus, negalėjome perspėti kovotojų, ko saugotis. Greičiausiai iš šių ugnies taškų buvo nukauti dar keturi mūsų vyrai. Pradėjo smarkiai snigti. Būrys jau kovėsi su priešo daliniu, atvykusiu iš Lankininkų kaimo. Šis dalinys buvo išvykęs vakarykščio įvykio vieton, bet, išgirdęs šaudant, vėl pasileido Merkinės link. Šių kautynių metu vienas mūsų šaukėsi buvo sunkiai sužeistas į ranką. Prasiveržėme prie kalėjimo. Sargybinis buvo nukautas prie kulkosvaidžio. Tačiau išlaužti masyvių

kalėjimo durų mūsų turimomis priemonėmis nepavyko.

Tuo metu nuo plentų kryžkelės atvažiavusi ir kelių šimtų metrų atstumu nuo miestelio sustojusi tanketė ėmė šaudyti miestelio pusėn. II būrys pradėjo trauktis nelaukdamas įsakymo. Daviau įsakymą trauktis ir I bei III būriams. Vienoje iš rastų pastočių paguldėme mirtinai sužeistą Siaubą, į antrą sukrovėme penkis paimtus kulkosvaidžius, rašomąsias mašinėles ir kt. Tiršti dūmų debesys, kylantys nuo degančio valsčiaus, maišėsi su snaigėmis ir dengė visą gatvę. II būrys jau buvo atsitraukęs už kalnelio. Tik narsus kulkosvaidininkas nuo to kalnelio ugnimi dengė atsitraukimą.

Snigo vis smarkiau. Priešas mūsų toliau nepersekiojo, todėl traukėmės jau neskubėdami. Subartonių miško

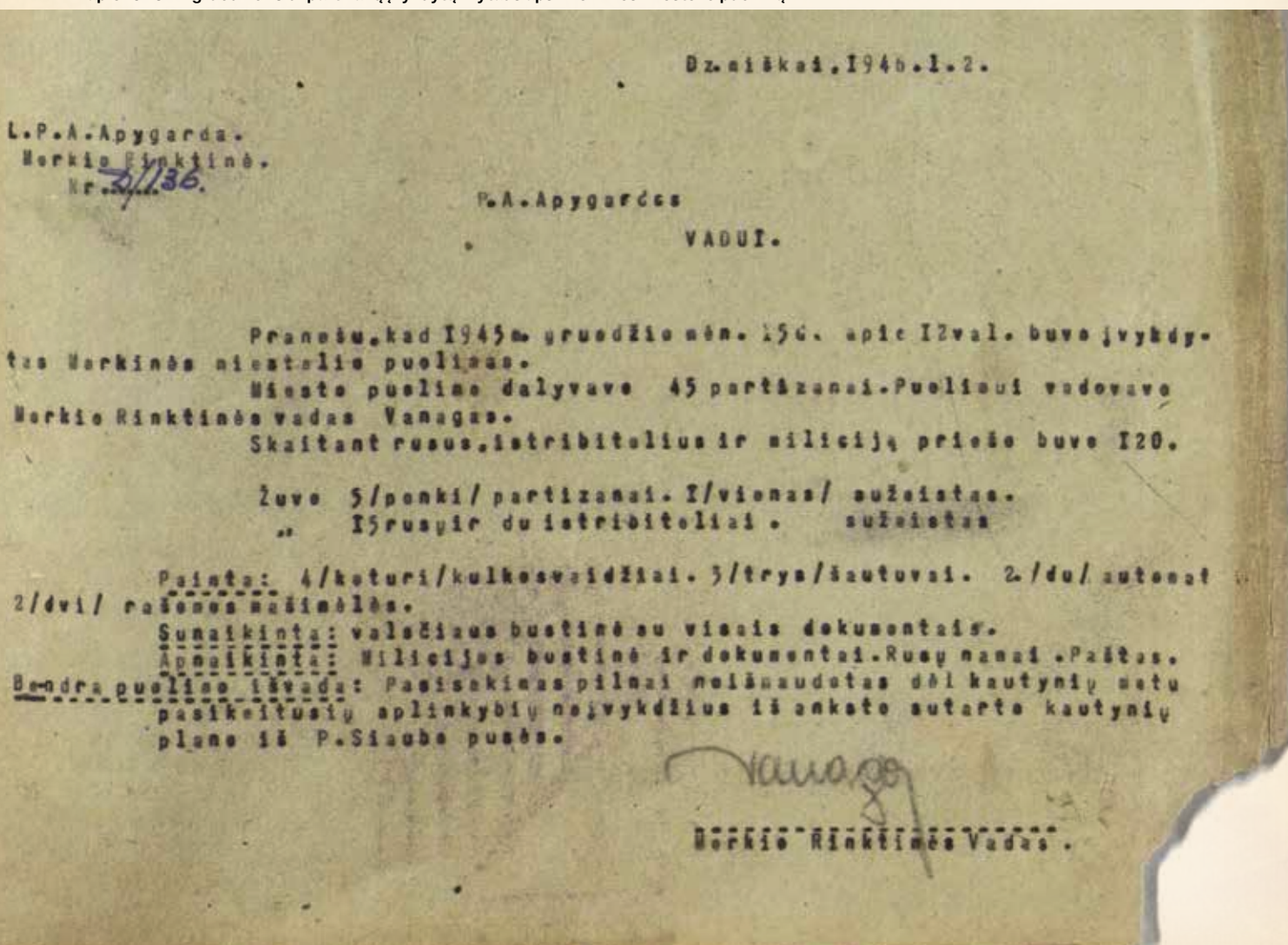
pakraštyje sustojome, susiskaičiavome, aš išdėsčiau svarbiausias taktines klaidas kautynių metu, asmeniškai padėkojau narsiausiems vyrams. Visi sukalbėjome „Amžiną atilsį...“ kovoje kritusiesiems. Paskui ėmėme skirstytis. Aš su dalimi vyrų toliau važiavau rogėmis. Važiuojant per plentą, mus pasitiko vienas rūpestingas talkininkas ir pranešė, kad pamiškėje stovi kelios mašinos – kitos nuburzgė arčiau miestelio. Prasmukome nepastebėti ir laimingai pasiekėme vietą, numatytą dienoti.

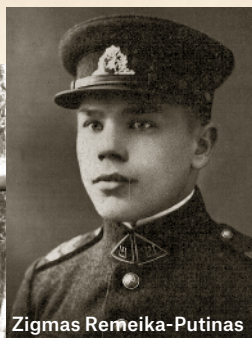
Vėliau paaiškėjo, kad kautynių metu iš Alytaus trys sunkvežimiai rusų skubėjo merkiniškiams į pagalbą. Studento skyrius važiavusiuosius apšaudė iš arti ir pasitraukė. Priešas, privažiavęs vandenį, skubiai sutvarstė sužeistuosius, atskirai sudėjo nukau-

tuosius, apsisuko ir kaip vėjas nušvilpė atgal į Alytų.“

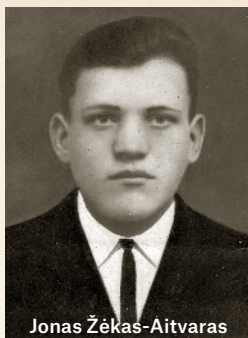
Šis A. Ramanausko-Vanago liudijimas ir kiti mūsų dienas pasiekę dokumentai neleidžia tiksliai pasakyti, kokie vis gi tiksliai buvo tiek partizanų, tiek okupantų nuostoliai. Antai A. Ramanausko-Vanago pranešime A apygardos vadui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui 1946 m. sausio 2 d. rašoma, kad žuvo 5 partizanai ir vienas buvo sužeistas (turimas omeny Audra), taip pat buvo nukauta 15 rusų ir „du istrebiteliai“. Skaitant sovietų saugumo ataskaitą, skaičiai įvardijami visiškai kiti. Specialiame pranešime Lietuvos SSR vidaus reikalų liaudies komisarui rašoma, kad „Merkinėje ir šalia tilto mūsų pajėgos nukovė 20 banditų ir kelis žmones sužeidė, o už Merkinės ribų buvo nukautas 21 banditas ir keli

A apygardos Merkio rinktinės vado Adolfo Ramanausko-Vanago 1946 m. sausio 2 d. pranešimas apygardos vadui Juozui Vitkui-Kazimieraičiui apie 1945 m. gruodžio 15 d. partizanų įvykdytą Alytaus aps. Merkinės miestelio puolimą.

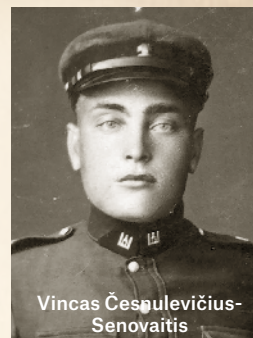
Zigmas Remeika-Putinas

Jonas Žėkas-Aitvaras

Vladas Jakubėnas-Milžinas

Vincas Česnulevičius-Senovaitis

Merkinės mūšyje žuvę partizanai.

Kryžius ant Juozo Volungevičiaus-Siaubo kapo Masališkių k. kapinėse

pinų gyvenęs kalvis J. Janulevičius. Nėra tiksliai žinoma, ar Masališkių kapinėse buvo palaidotas tik partizanas J. Volungevičius-Siaubas, kuris buvo mirtinai sužeistas, ar ir kiti. Pasak Algimanto, iš viso palaidoti buvo trys partizanai. Tačiau kapinėse tėra pažymėtas vienas partizano *Siaubo* kapas.

Merkinės mūšio aktyviojoje fazėje nedalyvavo A apygardos vadas pulkininkas Juozas Vitkus-Kazimieraitis. Tačiau jis, be abejo, su nerimu laukė žinių. Iš Merkio rinktinės dienoraščio aiškėja, kad su *Vanagu* jie susitiko tik gruodžio 21 d. *Kazimieraičio* vadavietėje. Naujienos apie įvykusį Merkinės puolimą apygardos vadą pradžiugino. Pasak *Vanago* atsiminimų, apie mūšį paskelbta ekstra telegrama ir partizanų spaudoje – „Laisvės varpo“ numeryje.

Kautynėse nespėję dalyvauti Marcinonių bataliono vyrai, norėdami satisfakcijos, gruodžio 16 d. užpuolė Perlojos bažnytkaimyje įsikūrusią sribų būstinę.

Po mūšio *Vanagą* pasiekusio partizano *Lino* raporte užsimenama ir apie tyčinius partizano *Paukščio* veiksmus, lėmusius kad 8 partizanai laiku neprisijungė prie puolimo operacijos. Už sąmoningą vyrų vedžiojimą klystkeliais, *Linas* reikalavo patraukti *Paukštį* atsakomybėn: „Žinodamas ir patyręs *Paukščio* kombinacijas, teigiui, kad *Paukštis* sąmoningai taip pasielgė, klaidingai vedžiodamas vyrus į žyges. Vyrų vis be reikalo vargo visą

naktį ir apvilti bei įerzinti grįžo namo. Jeigu Tamsta, Ponas vade, esate linke Paukščiui dovanoti, tai aš jokiū būdu dovanoti negaliu. Paukščio simuliacijos, sauvalės ir egoizmo atvejis turi būti atitinkamai išspręstas ir išaiškintas, kad visokiems paukščiams paukšteliams būtų kelias ant visados užkirstas elgtis parazitaiškai ir banditiškai. Aš su savo septynių žmonių grupe užduotį prie Merkinės–Varėnos plento atlikau. Pasitraukiau pasibaigus mūšiui Merkinėje apie trejetą valandų praėjus.“

Kokia bausmė paskirta partizanui už sabotažą, nėra žinoma.

Okupantų reakcija

Kalbant apie mūšio sėkmes ir nesėkmes, jas gana gerai išanalizavo pats mūšio vadas. Iš tiesų nėra reikalo kartoti, kas jau pasakota. Kad partizanai tai laikė pergale, – akivaizdu. Kad tai buvo šaltas dušas okupantams, parodo ir jų reakcija į įvykį, kuri aprašyta jų ataskaitose.

Jau kitą dieną į Merkinę aiškintis situacijos ir duoti nurodymų atvyko Lietuvos SSR vidaus reikalų liaudies komisaras J. Bartašiūnas. Mestos didelės pajėgos ieškant partizanų, jų rėmėjų. Iš sovietų saugumo ataskaitos: „<...> nuo 1945 12 15 iki 22 d. suimti 23 tiesioginiai LPS dalyviai, 16 banditų, 2 LPS ryšininkai, konspiracinio buto laikytojas, 18 banditų rėmėjų ir slėpėjų, vokiečių okupacijos laikų baudžiamojo būrio 14 dalyvių, apie kuriuos turima nepatikrintų duomenų, kad jie priklauso nacionalistiniam pagrindžiui. Be to, sulaikyti ir yra filtruojami 36 įvairūs įtartini elementai, daugiausia be dokumentų. Per šį laikotarpį nukauta 49 banditai.“

žmonės sužeisti“, taip pat minima, kad „banditai“ nukovė vieną liaudies gynėjų būrio kovotoją, sužeidė NKVD vidaus kariuomenės 261-ojo pulko žvalgybos skyriaus darbuotoją vyr. ltn. Moskolecą ir raudonarmietį virėją.

Nors sovietų saugumo dokumentuose skaičiai dažnai neatitinka tikrovės, galima manyti, kad žuvusių partizanų mūšio metu galėjo būti per 10, turint omenyje, kad ne visi žuvo miestelyje. Kritusių partizanų buvo ir tarp tų, kurie veržėsi per gerai apsaugotą tiltą.

Tarp žinomų kritusių partizanų yra šios pavardės: Vladas Jakubėnas-Milžinas, Zigmas Remeika-Putinas, Juozas Volungevičius-Siaubas, Vincas Česnulevičius-Senovaitis, Jonas Žėkas-Aitvaras, Šviedrys, *Nykštaitis* ir *Meška* (paskutiniai du vardai įvardinti paties *Vanago* jo pateiktame mūšyje dalyvavusiųjų sąrašė, nors paties mūšio aprašyme jie neminimi).

Istorinių įvykių liudininkas Algimantas Antanevičius yra pasakojęs, kad prieš Merkinės mūšį partizanai trumpam buvo sustoję Masališkių kaime prie kapinaičių. Čia buvo nuspręsta, kad žūties atveju partizanai slapta turėjo būti palaidoti būtent šiose kapinėse. Pasak Algimanto, palaidoti žuvusius partizanus apsiėmė prie ka-

Šis okupantų siautimas, žinoma, nepalaužė pasipriešinimo dvasios. Intensyvi kova prieš okupantus vyko dar ilgus metus. Ir nors, bėgant laikui, nelygioje kovoje žuvo visi Merkinės mūšio dalyviai, tačiau faktas, kad nuo Merkinės užpuolimo okupantai dar ilgai negalėjo jaustis saugūs net didesniuose miesteliuose.

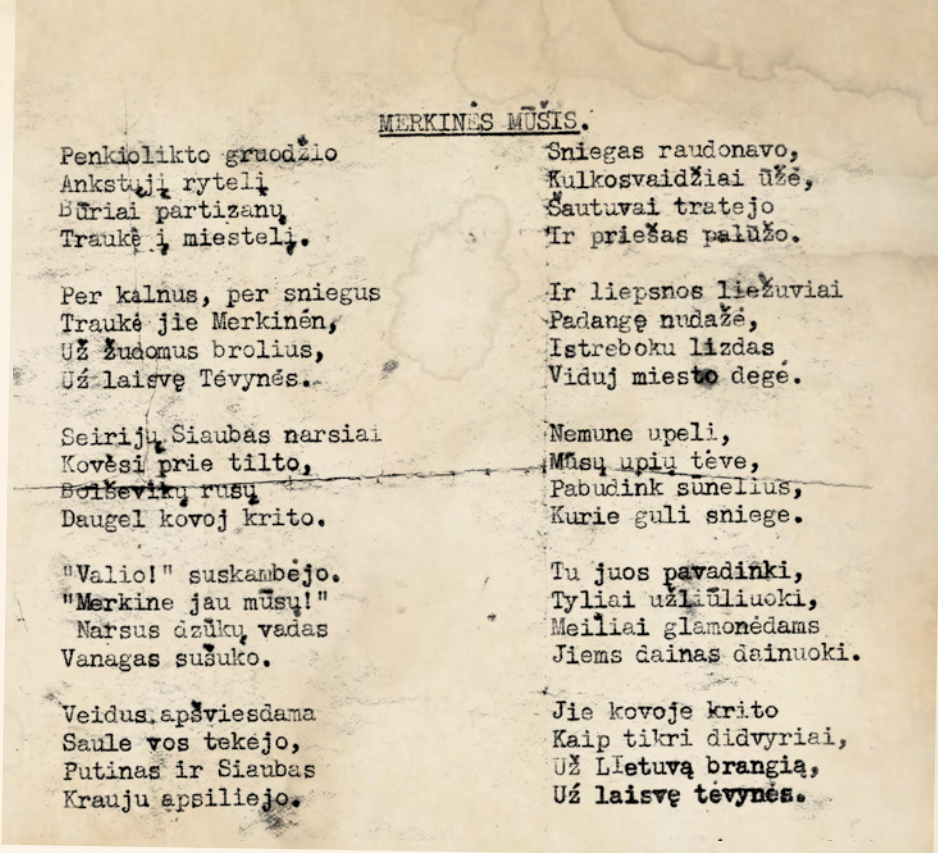
Merkinės mūšio atminimo jamžinimas

Merkinės mūšyje dalyvavusių partizanų didvyriškumas buvo apdainuotas liaudies ir partizanų dainose. 1946 m. gruodžio 15 d. Merkinės mūšio metinių proga Merkiio rinktinės partizanų laikraštys „Mylėk Tėvynę“ minimam mūšiui skirti du eilėraščiai. Vienas iš jų, sukurtas *Ēglio*, virto ir šiandieną dainuojama daina „Penkioliktą gruodžio“.

Merkinės mūšio vardu pavadinta Didžiosios kunigaikštienės Birutės ulonų bataliono aikštė Alytuje, mūšio tema Merkinės krašto muziejuje sukurtas virtualios realybės žaidimas. Miestelyje bene kasmet vyksta mūšio mi-

Knygų „Policininko atsiminimai“, „22-eji Nepriklausomybės metai Merkinėje (1918–1940)“, „A. Ramanausko-Vanago Laisvės kovų takais Merkinės krašte“ sudarytojas. Paminklo A. Ramanauskui-Vanagui Merkinėje vienas iš iniciatorių. Už aktyvią kultūrinę veiklą 2021 m. apdovanotas Varėnos r. savivaldybės kultūros premija ir „Sidabrinės bitės“ ženkle.

Merkinės mūšio daina, rasta Trako miške A. Radzevičiaus slėptuvėje apie 2010–2012 m.

nėjimo renginiai Memoriale Dainavos apygardos partizanams – vietovėje, kur vėlesniais partizaninio karo metais slapta buvo užkasami partizanų kūnai. Čia veikiausiai okupantų paslėpti ir ne vieno Merkinės mūšio dalyvio palaikai. 2022 m. Merkinėje pastatytas bron-

zinis paminklas partizanų vadui A. Ramanauskui-Vanagui. Šis paminklas jau keletą kartų tapo rusijos hibridinių atakų taikiniu. Lietuvos, Latvijos ir Estijos teisėsaugos bendradarbiavimas leido nustatyti ne tik vykdytojus, bet ir užsakovus. Už išpuolio stovėjo rusijos karinė žvalgyba, vykdanči operaciją „Pabaltijo demontažas“.

Pareigūnai, tyrę bylą, komentavo: „Ši byla – ne tik apie paminklo išniekinimą. Tai istorija apie valstybingumo gynimą. Nusikaltėliai siekė ne sunaikinti akmens monumentą, o palaužti mūsų tautos dvasią, pasėti abejonę. Pareigūnai, įrodę, kad iš menkiausių įkalčių galima atkurti nusikaltimo paveikslą, parodė: Lietuva yra stipri, vieninga ir pasirengusi atsakyti į provokacijas. Atminimas apie Adolfą Ramanauską-Vanagą, žmogų, paaukojusį gyvybę už Lietuvos laisvę, šiandien yra mūsų moralinis kompasas. Gindami jo atminimą, giname valstybę. Giname savo istoriją, pilietiškumą ir ateitį.“

Istorija mus moko, kad valstybingumas ir demokratinė šalies santvarka turi būti ginami laiku – čia ir dabar. Merkinės mūšio ir viso partizaninio pasipriešinimo istorija gi sako, kad net ir sunkiausiuose išbandymuose galima rasti savyje jėgų kovai, kuri anksčiau

TRUMPAI APIE AUTORIŲ

Mindaugas Černiauskas (g. 1982) – Merkinės krašto muziejaus muziejininkas, projektų vadovas. 2005 m. baigė VU TSPMI. 2005–2013 m. dirbo Kultūros paveldo departamente. 2013–2023 m. – Merkinės krašto muziejaus direktorius. Domisi politika, istorija, tarptautiniais santykiais. Knygos „Europos tautų nacionaliniai himnai“ autorius.

MERKINĖS ISTORIJA

Merkinė – Merkio ir Nemuno upių santakoje įsikūręs miestelis, jame gyvena apie 1 000 gyventojų. Miestelį turistus traukia ne tik dėl savo gamtos grožio, upių, miškų, kulinarinio paveldo, tačiau ir dėl savo istorijos. Veikiausiai dar XIII a. Lietuvos valstybės sienų apsaugai čia – prie upių santakos – buvo pastatyta pilis, ji bene du šimtus metų vaidino svarbų vaidmenį kovose su Kryžiuočių ordinu. Pilies svarbą liudija ir faktas, kad čia 1387 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis suteikė Magdeburgo miesto teisę Vilniaus miestui. Nors pilis neišliko (o ji ne kartą buvo sunaikinta kovose), tačiau prie upių santakos išlikę pilies kalnai šiandieną yra viena lankomiausių vietų Pietų Lietuvoje. Nuo piliakalnio atsiveriantis vaizdas laikomas vienu gražiausių visoje Lietuvoje. Deja neišliko ir senasis Merkinės miestas. Dar 1569 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Augustas Merkinei suteikė Magdeburgo miesto teisę. Tai buvo pirmasis miestas regione. Miesto urbanistinė raida piką pasiekė XVII a. II pusėje, kai čia veikė 4 bažnyčios, du vienuolynai, miesto centrą puošė renesansinė miesto rotušė, kiti pastatai, o prie upės veikė upių uostas, iš kurio laivai Nemuną pasiekdavo netgi Prūsiją, Karaliaučių. Merkinės seniūnijos valdas ir dvarą buvusios pilies teritorijoje savo laiku čia valdė tokios šeimos kaip Radvilos, Pacai, Sapiegos, Oginskiai. Merkinė ypač buvo mėgiama Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vladislavo Vazos, šis miestui suteikė bene 20 įvairių privilegijų, o aplink besidriekiančios girios tapo jo mėgiamą medžioklių vieta. Būtent Merkinėje karalių ištiko mirtis 1648 m. gegužės 20 dieną. Jau 1655 m. miestas pirmą kartą stipriai nukentėjo nuo Maskvos kariuomenės. Kaip regiono centras Merkinė savo reikšmės nustojo XVIII a. pabaigoje, kai valstybingumo neteko Abiejų Tautų Respublika. Po valstybės trečiojo padalijimo buvęs miestas tapo pasienio gyvenvietė, prarastose miesto teisėse. Miestas labai nukentėjo ir 1794 m. T. Kosčiuškos sukilimo metu.

Visą XIX a. trukusi carinės rusijos okupacija kraštui padarė didelės žalos. Po 1830–1831 m. sukilimo prieš carinę rusiją kaip kerštas už aktyvų krašto dalyvavimą sukilime Merkinėje uždaroma dominikonų bažnyčia su vienuolynu, XIX a. II pusėje nugriaunama jėzuitų bažnyčia, o 1887 m. demontuojama senoji miesto rotušė, vietoj jos pastatyta iki šių dienų išlikusi stačiatikių cerkvė.

Svarbus dėmuo miestelio gyvenime buvo žydų bendruomenė. Ypač gausi ji buvo XIX a. ir sudarė bene 70 proc. miestelio gyventojų. Ši tendencija išliko ir 1918–1940 m. Lietuvoje, kai miestelyje gyveno apie 2 000 žydų, o pats miestelis, nors nedidelis, bet, anot to meto spaudos, dėl savo buklės „buvo panašus į didelį gražų miestą“. Deja, ši bendruomenė buvo sunaikinta Holokausto žudynėse 1941 m., o pati Merkinė iš esmės nušluota II pasaulinio karo sovietų ir nacistinės Vokietijos kovose.

Nors po II pasaulinio karo miestelis po truputį atsistatė, tačiau 50 metų sovietinės okupacijos padarė didelę žalą miestelio architektūrai, kultūriniam gyvenimui. Lietuvos nepriklausomybės atgavimas 1990 m. tapo nauju impulsu miestelio atsigavimui ir galima pasidžiaugti, kad šiandieną Merkinė tampa traukos centru gamtos ir istorijos mylėtojams.

Vytauto Didžiojo 500-ųjų mirties metinių minėjimas Merkinėje 1930 metais.

Ramūno Vaitkaus pieš.

Karinė diplomatija

Vykstant kovoms su Ordinui ir su Lenkija, visą laiką buvo aktualus Lietuvos krikšto klausimas. Kryžiuočiai Europoje dėjosi oficialiais Lietuvos krikštytojais, bet iš tikro jiems rūpėjo tik kraštą pavergti. Nė po vieno, net gana sėkmingo, savo žygio jie nereikalavo krikštytis, nes Lietuvos krikštas būtų pakirtęs šaknis jų egzistencijai. Tada jie būtų nebegalėję toliau kariauti, būtų nebegalėję šauktis iš Europos kryžievių, ir abiejų vokiečių valstybių sujungimo klausimas būtų žuvęs amžinai.

Kadangi Ordinas gaudavo iš Vakarų paramos prieš lietuvius, tai panoro jos gauti ir Kazimieras, kariaujęs su lietuviais dėl Voluinės. Jis irgi kreipėsi į popiežių, prašydamas skelbti kryžiaus žygį, o norėdamas pakenkti Ordinui, ėmė rūpintis ir Lietuvos krikštu. Tik pradėjęs kariauti su lietuviais, jis gavo Kęstučio sutikimą krikštytis ir tatai pranešė popiežiui (1349 m.). Popiežius pažadėjo Kęstučiui už tai karaliaus karūną. Bet Kęstučio pažadas buvo duotas sunkaus karo metu; iš tikro jis nė neketino krikštytis. Vos tik Kazimieras pasitraukė iš kovų lauko, Kęstutis su Liubartu tuojau išvarė lenkų įgulas iš Voluinės pilių, ir vėl prasidėjo karas. Tada Kazimieras ėmė rūpintis, kad Lietuvai pasiūlytų krikštytis patsai popiežius ir imperatorius Karolis IV.

1358 m. Imperatorius parašė Algirdui ir Kęstučiui laiškus, siūlydamas krikštytis. Abu valdovai pasiuntė pas imperatorių į Niurnbergą vieną savo šeimos narį, šis įtikino imperatorių, kad Lietuva tikrai krikštytis. Tada imperatorius išsiuntė į Lietuvą savo delegaciją. Prasadėjęs deryboms, Algirdas su Kęstučiu, neatsisakydami krikštytis, pareikalavo, kad Kryžiuočių ordinas išsikraustytų iš Pabaltijo ir persikeltų į Rusijos tyrus ginti Europos nuo totorių. Be to, jie pareikalavo, kad daugumas Ordino užimtų žemių būtų gražintos Lietuvai, kad būtų gražintos visos žemės anapus Nemuno iki Priegliaus ir Alnos upės, paskui – visos Kuršas ir visos kairysios Dauguvos krantas, o nuo Aiviekstės upės intako anapus Dauguvos esanti Latgala. Tad Lietuvos valdovai pareikalavo atiduoti jiems beveik visus lietuvių giminių gyvenamuosius kraštus.

Aišku, kad jų reikalavimas buvo teisingas. Tačiau niekas negalėjo priversti Ordino išsikelti kitur. Priešingai, jis buvo imperijos narys, ir imperatoriui būtų buvę nenaudinga panaikinti galingą ir tuo metu klestėjusią valstybę. Bet ir panorėjęs imperatorius būtų negalėjęs iškelti Ordino, nes šis būtų jo neklausęs. Tad Ordinas pasiliko kur buvęs, o Lietuva pasiliko pagoniška.

Oficialiai Lietuva pakrikštyta 1387 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto Didžiojo iniciatyva.

Šaltinis: *Lietuvos istorija*. Red. A. Šapoka, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 90–91